

dr Aleksy Chmiel

SPORT W DZIAŁALNOŚCI ZWIĄZKU BEZPIECZEŃSTWA KRAJU ZIEMI WILEŃSKIEJ

Streszczenie

Powstały jeszcze w trakcie działań wojennych na terenie Litwy Środkowej Związek Bezpieczeństwa Kraju, skorzystał w początkach działalności z pomocy dowództwa i kadry instruktorskiej, jaką tworzyli oficerowie i podoficerowie 2. Armii. Wraz z rozwojem szeregów próbował między innymi przez założenie szkoły podoficerskiej przygotować własnych instruktorów, co w związku z problemami natury finansowej zakończyło się zaledwie niewielkim sukcesem. Mimo to w okresie swojej działalności udało się stworzyć wiele kół i klubów sportowych, które nie tylko zaistniały na arenie sportowej, ale i przygotowały kilkuset dobrze wyszkolonych wojskowo i rozwiniętych sportowo członków ZBK, gotowych w każdej sytuacji do podjęcia obrony swojej ojczyzny w warunkach konkretnego zagrożenia niepodległości. Zatem śmiało można stwierdzić, że cel, dla którego ZBK został powołany, osiągnięto, mimo trudnych warunków międzynarodowych, politycznych i materialnych, a Ziemia Wileńska zyskała godnych następców swoich największych synów, którzy wcześniej oddali życie za polskość tej historycznej krainy.

Ogłoszenie, po zajęciu przez gen. Żeligowskiego Wilna jesienią 1920 roku, niezależnego organizmu państwowego pod nazwą Litwa Środkowa doprowadziło nie tylko do impasu w stosunkach polsko-litewskich, ale zmusiło Radę Ligi Narodów do przeprowadzenia plebiscytu na tych terenach¹. Podejmowane przez zwaśnione strony przy współudziale wspólnoty narodów przez niemal cały 1921 rok działania nie były w stanie doprowadzić do ich szczęśliwego końca. Kiedy Litwa ostatecznie nie zdecydowała się na przystąpienie do plebiscytu, zamknęło to procedurę ugodową. W konsekwencji Polacy na Litwie postanowili wziąć sprawy w swoje ręce i 8 stycznia 1922 roku na obszarze Wilna przeprowadzono wybory do miejscowego Sejmu, które zakończyły się zwycięstwem zwolenników połączenia Wileńszczyzny z Polską. Litwini wybory zbojkotowali, a rząd litewski złożył ostry protest. W nowej sytuacji Polska dążyła do normalizacji stosunków z Litwą na zasadzie zachowania *status quo*, a Litwa, ostro krytykując przyłączenie Wilna do Polski, uczyniła z tego kwestię międzynarodową. Wiosną 1922 roku Wilno wraz z większością Wileńszczyzny wchodziło w skład

państwa polskiego, a rozwiązanie konfliktu oddało się w czasie.

Kiedy w głębi kraju powracające z frontu i demobilizowane oddziały rozpoczynały pokojowe życie, zaczynając właściwie od podstaw organizację sportu, oddziały znajdujące się na terenie Litwy Środkowej i Litwy Kowieńskiej dopiero mogły rozpocząć drogę wchodzenia w ten etap. Od początku musiano pamiętać jednak, że „zadaniem wojska jest dążenie do podniesienia ogólnej sprawności fizycznej żołnierzy”². Zgodnie z obowiązującymi kierunkami pracy na polu wf i sportu w dniach 5, 6 i 7 listopada odbył się Zjazd Referentów Oświatowych 2. Armii w Lidzie poświęcony pracy kulturalno-oświatowej w wojsku.

Praca ta składała się z trzech działów: pracy oświatowej; pracy kulturalnej i opieki nad żołnierzem. Praca kulturalna miała za zadanie: rozwinięcie i podniesienie kultury duchowej żołnierza; rozwinięcie i podniesienie kultury fizycznej żołnierza, oraz „unormowanie stosunku żołnierza do

¹ P. Lossowski, *Stosunki polsko-litewskie 1921–1939*, Warszawa 1997, s. 9.

² *Wojskowy Rocznik Sportowy na rok 1922*, Warszawa 1922, s. 44.

otoczenia³. Na rozwinięcie i podniesienie kultury fizycznej żołnierza, według uczestników zjazdu, składały się: codzienna obowiązkowa gimnastyka (w kompaniach), gry ruchowe w (kompaniach) i kluby sportowe (w pułkach). Zatem podział pracy w zakresie podnoszenia poziomu sprawności fizycznej stanów osobowych w pododdziałach był przejrzysty i klarowny oraz zgodny z zaleceniami Wydziału Wychowania Fizycznego Oddziału III Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych. Niestety braki kadrowe, z jednej strony, niedawno prowadzone walki na froncie, z drugiej, nie sprzyjały tworzeniu na tym etapie i w tym miejscu Referatów Wychowania Fizycznego w oddziałach wojskowych. Stąd nadal referenci oświatowi, zwłaszcza ci działający w warunkach zagrożenia wojennego, mieli zwracać uwagę w działalności świetlic na uprawianie gier towarzyskich, takich jak szachy, domino itd.. Odpowiadali także za sport na wolnym powietrzu, w tym za zbiorowe, wolne ćwiczenia gimnastyczne, biegi, skoki, wspinanie się, piłkę nożną, oraz gry i zabawy ruchowe⁴.

W oddziałach Litwy Środkowej, które najdłużej pozostawały w pogotowiu wojennym, pracę na polu wychowania fizycznego i sportu zaczęto znacznie później dzięki przychylności i poparciu Naczelnego Dowódcy gen. L. Żeligowskiego i jego zastępcy (od kwietnia 1921 r.) gen. D. Konarzewskiego. Ten ostatni w lecie ogłosił odwołujący się do oficerów i żołnierzy oddziałów rozkaz, powołujący się na wydany w tym samym roku Regulamin Wychowania Fizycznego i wezwał ich nie tylko do obowiązyujących wszystkich żołnierzy systematycznych ćwiczeń gimnastycznych, ale również do organizowania i upowszechniania wśród nich sportu poza godzinami służbowymi⁵. Generał zwracał uwagę na to, że sport: wypełnia treść życia wewnętrznego żołnierza, wiążąc je z życiem wojskowym, stanowiąc największą

atrakcję służby wojskowej; sport odrywa żołnierza od rozrywek „plugawych”, pochłaniając jego siły żywotne i temperament, chroniąc go przed rozpozszecznionymi chorobami wenerycznymi; sport budzi zamiłowanie do ćwiczeń fizycznych, wyrabia poczucie wiary w siebie, odwagę, inicjatywę i przytomność umysłu, uczy pragnienia zwycięstwa; sport wreszcie jako jeden z najważniejszych środków wychowania wpaja i wyrabia dyscyplinę, poczucie honoru i karność. Dlatego też właśnie w wojsku sport powinien stanąć na najwyższym poziomie rozwoju, organizacji i stąd oddziaływać na wychowanie całego społeczeństwa, a zamiłowania sportowe winny stać się nieodłączną cechą każdego oficera – uważał generał⁶.

Sport w wojsku miał się rozwijać w oparciu o pułk lub formację równorzędną, bowiem to pozwalało nie tylko na życie się żołnierzy, ale i na wewnętrzną zwartość pułku. Tworzone w pododdziałach czy oddziałach koła miały łączyć żołnierza z oficerem, a rodzący się koleżeński stosunek poza godzinami służbowymi miał budzić w żołnierzu poczucie honoru, solidarności i jedności z oddziałem. Organizację sporu we wszystkich oddziałach podległych Naczelnemu Dowództwu Wojsk Litwy Środkowej miał przejąć w swe ręce Wojskowy Klub Sportowy (WKS) w Wilnie.

Nim jednak doszło do utworzenia WKS w Wilnie, instruktorzy oświatowi zwracali uwagę na organizowanie przez dowództwo pododdziałów codziennej – z wyjątkiem niedziel, i w zależności od gotowości bojowej – gimnastyki w godzinach porannych lub popołudniowych oraz zajęć sportowych. Natomiast w pododdziałach 2. Armii właściwie od początku jej stacjonowania na Litwie w miarę możliwości realizowano przyjęte na zjeździe zadania. Świadczą o tym licznie organizowane zawody sportowe w ciągu 1921 roku, najpierw na bazie własnych pododdziałów, a następnie w rywalizacji z drużynami wojskowymi Litwy Środkowej i drużynami cywilnymi Wilna i innych miast.

Pierwszymi znaczącymi zawodami sportowymi były mecze piłki nożnej rozegrane 23 czerwca 1921 roku w Horodnie, gdzie 1 pułk piechoty legijnej (1 pp leg.) zremisował z 5 pp leg. 1:1 (1:0), kilka dni później pokonał WKS „Sokół” 8:2 (3:0), a 5 pp leg. wygrał z tym samym WKS „Sokół” 2:0

³ *Sejm oświatowy 2-jej Armii*, „Front”, 1920, nr 56, s. 2. Front (Żołnierskie Pismo Codzienne 2-jej Armii) ukazywało się codziennie (z wyjątkiem poniedziałków) w Lidzie.

⁴ J.W. Kobyłański, *Ogólne wskazówki dla Referatów Oświatowych przy kompaniach, batalionach i równorzędnych jednostkach*, Referat Oświatowy Grupy Szkolnej 6 Armii, Jarosław 1921, s. 8–10.

⁵ *Piłka nożna*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 9, s. 2. Pismo zostało założone przez Komitet Redakcyjny z kpt. Bobrowskim (później mjr Pakowskim) na czele. Kierownikiem literackim i redaktorem odpowiedzialnym był por. Tadeusz Kawalec, a wydawcą por. Romuald Kawalec. Pismo wydawały Zakłady Graficzne Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej, redakcja mieściła się w Wilnie, przy ul. Zakrętowej 14.

⁶ *Ibidem*, s. 3.

(1:0)⁷. 3 lipca 1921 roku w Wilnie drużyna AZS pokonała drużynę 6 pp leg. (6 pp leg.) 4:0, a wśród widzów na trybunie zasiadł Naczelny Dowódca Wojsk Litwy Środkowej gen. Lucjan Żeligowski w towarzystwie p.o. Prezesa Tymczasowej Komisji Rządzącej gen. Stefana Mokrzeckiego⁸. Mecze rozgrywano dość regularnie w 3 DP Leg., w której w piłce nożnej dominowały 7 i 3 pp. 10 lipca na boisku 1 DP Leg. w Horodnie drużyna 5 pp leg. pokonała drużynę 6 pp leg. 5:1, a w tym samym dniu w Staro Święcianach drużyna „Zuchowaci” 3 DP Leg. pokonała „Tabory” 3:1 (2:0), a w następnym meczu drużynę 9 pp leg. 3:1 ((2:0))⁹.

Piłka nożna nie była jedyną dyscypliną sportową, którą uprawiano w wojskach Litwy Środkowej i 2. Armii. Już w maju 1921 roku por. Kossowski i por. Sissermann z III Baonu Lidzkiego Pułku Strzelców rozpoczęli systematyczne treningi lekkoatletyczne, zaczynając od biegów i skoków, jednak na inne konkurencje nie pozwolił brak sprzętu. W każdą niedzielę organizowano zawody, co przyczyniło się do stałego wzrostu liczby uczestników treningów. Dla jeszcze większego zainteresowania treningami żołnierzy 17 lipca 1921 roku dowództwo baonu zorganizowało międzybaonowe zawody lekkoatletyczne w Sokoleńszczyźnie koło Bieniaków. Zawody odbyły się na boisku prywatnym udostępnionym przez Karola Wagnera właściciela dóbr Soleczniki w obecności dowództwa pułku, żołnierzy i okolicznych włościan. Rozegrano następujące konkurencje: bieg 100 m; bieg 400 m; bieg na przelaj; bieg rozstawny; skok wzwyż i skok w dal¹⁰. Zawody były dobrą propagandą lekkiej atletyki także wśród społeczności cywilnej.

W 10 DP każdy pułk posiadał już w lecie boisko do piłki nożnej, a w budowie znajdowało się kilka boisk lekkoatletycznych. Wychowanie fizyczne, podobnie jak i praca oświatowa, stało na dość dobrym poziomie. Warte podkreślenia były codzienne treningi lekkoatletyczne, które z każdym dniem pokazywały wyraźną progresję wyników. W rozgrywkach piłki nożnej dywizji brylował 28 psk. Stojący na wysokim poziomie sport w dywizji był zasługą dowódcy dywizji płk. Stanisława Małachowskiego i dowódcy 19 Brygady płk.

⁷ *Piłka nożna*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 2, s. 6.

⁸ Ibidem, nr 1, s. 6.

⁹ Ibidem, nr 4, s. 5.

¹⁰ *Sport w wojsku, III Baon Lidzkiego psp.*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 5, s. 4–5.

Franciszka Sikorskiego¹¹. Rozpoczęte w Lidzie 6 sierpnia rozgrywki o mistrzostwo 2. Armii wywołały duże zainteresowanie miejscowej społeczności a mecz rozstrzygający o mistrzostwie z zainteresowaniem oglądał Naczelnik Państwa, który po jego zakończeniu osobiście gratulował kapitanowi zwycięskiej drużyny 2 DP zdobycia tytułu¹².

Powołanie WKS Wilno miało na celu ujęcie w ramy organizacyjne sportu w pułkach i oddziałach poprzez otoczenie opieką już powstałych i mających powstać kół sportowych. Za główne zadanie uznano wspomaganie rozwoju przez zaopatrywanie w środki techniczne i urządzenia, prowadzenie wyszkolenia i kursów oraz organizację zawodów sportowych dla promocji najlepszych zawodników. Najważniejsze jednak miało być skierowanie wszystkich wysiłków na prowadzenie działań dla „odrodzenia fizycznego armii”¹³. Okazja nadarzyła się dość szybko 28 sierpnia 1921 roku odbyły się w Lidzie, przy współudziale WKS Wilno, zawody lekkoatletyczne o mistrzostwo 2. Armii w pięcioboju. Zawody świetnie zorganizowane przez referenta sportowego 2. Armii por. Benedykta i współpracy WKS-u Wilno obejmowały: strzelanie, bieg na 100 m, skok w dal, rzut granatem i bieg szturmowy 150 m z 5 przeszkodami (płat, rów, ganek minowy, kładka i przeszkoda druciana). Niespodziewane i do tego podwójne zwycięstwo odnieśli przedstawiciele WKS-u Wilno szer. Pałka i kpr. Zajac, a następnych sześć miejsc zajęli przedstawiciele 2. Armii. Wspomniany kpr. Zajac jeszcze w tym samym roku na mistrzostwach Wojska Polskiego w pięcioboju, obejmujących: strzelanie, rzut granatem, marsz na 6 km, szermierkę i tor przeszkód, zajął trzecie miejsce za st. szer. Kulą (DOG Pomorze) i plut. Grzybkiem (DOG Warszawa)¹⁴.

Jednocześnie, realizując wytyczne wynikające z rozkazu gen. Konarzewskiego, już 1 września 1921 roku utworzono Koło Sportowe Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej, bowiem kadra dowódcza postanowiła własnym przykładem zachęcić pozostałych oficerów i żołnierzy do uprawiania sportu. Prezesem Koła został ppłk. dypl. Lichtarowicz, przewodniczącym Komisji Rewizyjnej mjr dypl. Janicki, a stosunkowo szybko powołano sekcje:

¹¹ Ibidem.

¹² *Druga Armia*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 7, s. 5.

¹³ *Wojskowy Klub Sportowy. Komunikat nr 1*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 9, s. 3.

¹⁴ *Pięciobój wojskowy*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 10, s. 3.

lekkoatletyczną, piłki nożnej, tenisową, wioślarską i szermierczą, koło oczywiście zostało podopiecznym WKS-owów¹⁵.

Sport w Wilnie stosunkowo szybko zaczął wychodzić poza koszary i docierać coraz szerszym frontem do środowisk cywilnych. Zorganizowany późnym latem Wydział Piłki Nożnej Centralnego Związku Towarzystw Sportowych zaczął swoją działalność od ogłoszenia terminów rozgrywek o mistrzostwo Wilna. Do rozgrywek przystąpiły cztery drużyny: AZS, „Sokół”, WKS i Wilja (drużyna policyjna). W rozegranych w ciągu września zawodach wygrała drużyna: Wileński Klub Sportowy „Sokół”, przed AZS, WKS i Wilją¹⁶. Dla poszerzenia propozycji w uprawianiu zróżnicowanych dyscyplin sportowych Sekcja Propagandy i Opieki Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej zorganizowała w Wilnie zawody w walce francuskiej (zapasy) i boksie. W zakończonych 23 sierpnia 1921 roku zawodach zwyciężył plut. Treffler-Kornacki (WKS Lublin), przed sierż. Janickim (8 pp leg.), wachm. Marynarzem (Sokół Wilno) i kpr. Gołubiewem (mistrz Kaukazu).

10 września 1921 roku odbyło się kolejne (siódme) posiedzenie Tymczasowego Zarządu WKS Wilno, gdzie dokonano wyboru Zarządu. Jego skład stanowili: płk Tokarzewski – jako prezes, por. Daniec – wiceprezes, por. Staub – I sekretarz, por. Szajewski – II sekretarz, mjr Pakowski – intendent, ppor. Tomkiewicz – skarbnik. Kierownikami sekcji wybrano: lekkoatletycznej – kpt. Bobrowski, piłki nożnej – por. Waligóra, szermierczej – mjr Kuczyński, tenisowej – por. Daniec i wioślarskiej – kpt. Stetkiewicz¹⁷. Na posiedzeniu podjęto także decyzję o przejęciu przez WKS „Ilustrowanego Tygodnika Sportowego”.

18 września odbyły się zawody lekkoatletyczne o mistrzostwo miasta Wilna, połączone z otwarciem parku sportowego im. gen. Żeligowskiego, którego dokonał sam patron. Po pojawieniu się generała na stadionie orkiestra odegrała hymn państwowy, a następnie kpt. wprowadził na boisko długi szereg zawodników poszczególnych klubów i towarzystw. Ważnym punktem uroczystości było wręczenie przez generała nagród zwycięzcom rozegranych wcześniej

regat wioślarskich p. Bartoszcze i p. Urniażowi z Wileńskiego Towarzystwa Wioślarskiego. Po wstępnych uroczystościach odbyły się już właściwe zawody sportowe w konkurencjach: 100 m zwyciężył Bułkin przed Chejfecem (obaj Żydowski Związek Sportowy) i Ksokiem (AZS), pchnięcie kulą – Bereza (III Baon ps lidz. WKS), przed Ksokiem i Bujko (obaj AZS), rzut dyskiem – Bereza, Bujko i Dziegielewski (WKS), skok w dal – Pawlikowski (Tow. Wioślarskie) przed Abramowiczem i Tarasiewiczem (obaj AZS), rzut oszczepem – Bartoszek (Tow. Wioślarskie) przed Abramowiczem i Tarasiewiczem, skok wzwyż – Bereza, Bujko, Dziegielewski; skok o tyczce – Moraczewski (Sokół), przed Szembergiem i Banczerem (obaj AZS). Na zakończenie rozegrano mecz piłki nożnej, w którym drużyna 7 pp leg. pokonała 3:0 Sokoła¹⁸. Podobne zawody lekkoatletyczne zostały rozegrane w pułkach 3 Dywizji Legionowej.

W dniach 8 i 9 października 1921 roku w Wilnie obok koszar kawaleryjskich rozegrane zostały konkursy hipiczne 2. Armii. W pierwszym dniu rozegrano konkurs skoków (8 przeszkód o wysokości 100 cm) dla szeregowych o mistrzostwo 2. Armii i oficerski bieg myśliwski na dystansie 9 km z 8 przeszkodami. W drugim dniu natomiast odbyły się zawody o mistrzostwo 2. Armii w skakaniu przez przeszkody dla oficerów (10 przeszkód o wysokości 110 cm¹⁹). Warto dodać, że kolegium sędziowskie tworzyli: gen. Żeligowski, płk Tokarzewski, płk Habich, kpt. Szalewicz i kpt. Kamieński. W biegu oficerskim zwyciężył ppor. Bylczyński przed ppłk Górskim i kpt. Romiszewskim, a w biegu dla szeregowych zwyciężył kpr. Kauwelis przed bomb. Łosiewiczem i bomb. Pietrzykiem.

W ostatnim numerze pisma dokonano podsumowania sportu wileńskiego, który mimo dość krótkiego okresu działalności, zaledwie kilka miesięcy, mógł poszczycić się znacznymi osiągnięciami. Uwzględniając trudną sytuację materialną i straty po toczących się kilka miesięcy wcześniej walkach, sport wileński musiał wybrać ewolucyjną drogę rozwoju. Najwcześniej zorganizował się „Sokół”, skupiając odczuwającą potrzebę ruchu młodzież szkolną. W ślad za „Sokołem” poszła młodzież akademicka z Uniwersytetu Batorego,

¹⁵ *Utworzenie Koła Sportowego Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 9, s. 8.

¹⁶ *Rozgrywki o mistrzostwo Wilna w piłce nożnej*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 14, s. 3.

¹⁷ *WKS Wilno*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 10, s. 7.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Konkursy hipiczne 2-ej Armii w Wilnie*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 13, s. 5.

tworząc na wzór warszawski AZS, reaktywowano działalność, mimo braku taboru, Towarzystwo Wioślarskie, wojskowi założyli WKS, a policjanci utworzyli Towarzystwo Sportowe „Wilja”, wreszcie Żydzi założyli swój własny Związek Sportowy²⁰.

Przedstawione wyżej zawody w poszczególnych dyscyplinach sportowych ukazały rozwój ruchu sportowego ziemi wileńskiej mimo znanych i obiektywnych przeszkód i trudności. Działalność sportowa, zwłaszcza w środowisku cywilnym, miała być rozwijana nadal, tylko w nieco innej sytuacji przez nową organizację Związek Bezpieczeństwa Kraju.

Powstanie Związku Bezpieczeństwa Kraju (ZBK)

„W krytycznym czasie, w styczniu 1921 roku, gdy z jednej strony sytuacja międzynarodowa i stan sprawy wileńskiej wymagały największej uwagi, a z drugiej znów groziło bezpośrednie niebezpieczeństwo wkroczenia Litwinów w granice ziemi Wileńskiej, powstała myśl stworzenia takiej organizacji, która by zdołała zrzeszyć wszystkich czujących po polski pod hasłem obrony kraju”²¹ – pisano w „Strzelcu”. U podstaw decyzji znalazły się doświadczenia sprzed roku, kiedy nieprzygotowane społeczeństwo stanęło oko w oko z najeżdżącą bolszewickim i rozpoczęło chaotyczne przygotowania do walki dopiero w chwili śmiertelnego niebezpieczeństwa. Wtedy powstała myśl utworzenia Związku Bezpieczeństwa Kraju, co nie było łatwe ze względu na różnorodność poglądów politycznych. Dlatego wysiłki organizatorów od początku zmierzały do tego, by pod hasłem obrony kraju skupić wszystkich, niezależnie od poglądów politycznych. Miał to być pierwszy krok do zapewnienia przyszłej organizacji silnych podstaw – pisze jeden z głównych organizatorów por. Tadeusz Kawalec²².

²⁰ *Sport na Wileńszczyźnie w 1921 roku*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 14, s. 4. Numer 14 był ostatnim numerem pisma. Niestety kłopoty finansowe i zajęcie się por. T. Kawalca tworzeniem Związku Bezpieczeństwa Kraju zmusiły redakcję do zamknięcia pisma.

²¹ *Związek Bezpieczeństwa Kraju. Powstanie Związku, zasady organizacji, działalność wojskowa*, „Strzelec” 1922, nr 1, s. 12.

²² T. Kawalec, *Związek Bezpieczeństwa Kraju*, Wilno 1922, s. 8.

Organizatorów od początku czekało trudne zadanie: zapewnienie współdziałania i poparcia wszystkich sił politycznych na Litwie Środkowej. Mimo dość znacznych trudności ostatecznie osiągnięto sukces i nowo powstały Związek zyskał duży autorytet na zewnątrz jako wyraz zbiorowej woli całego społeczeństwa, przy tym uniknął piętna organizacji związanej z jedną czy dwiema partiami politycznymi. Potwierdzeniem takiego podejścia było powołanie do ciała kierowniczego – Zarządu Głównego z prezesem Aleksandrem Chomińskim – delegatów wszystkich istniejących wówczas w Wilnie partii politycznych, natomiast akcję kierowania, a przede wszystkim rozbudowy, wzięła na siebie Komenda Główna. Zanim przystąpiono do rozbudowy, działania poszły w kierunku odbudowy poczucia obowiązku obywatelskiego, szerzenia znajomości praw i krzewienia zmysłu państwowego wśród przyszłych członków organizacji. W dalszej kolejności uznano za najważniejszą pracę wojskowo-wychowawczą, która zakładała nie tylko doraźną obronę i zrzeszenie w tym celu jak najwięcej członków, zwłaszcza spośród młodzieży, ale i założenie, że każdy obywatel, każdy członek powinien posiadać w sobie zalety dobrego żołnierza. Z tego już wynikały zadania zmierzające do przygotowania wojskowego i wychowania fizycznego²³.

Ze względu na brak wybitnych jednostek i dość niski poziom wykształcenia społeczeństwa, zwłaszcza na wsi, nie było możliwości objęcia akcją organizatorską całego terenu, lecz stopniowo rozszerzać strefę wpływów. Utrudnieniem działalności organizacyjnej była potrzeba przekonywania niższych organów władz administracyjnych, że organizacja nie jest zwalczana przez władze i ma na celu dobro kraju. Na przeszkodzie stało również ogólne zniechęcenie ludności do wojny i do wszelkich akcji z wojną czy wojskiem związanych oraz brak zaufania do trwałości rządów polskich. Całości dopełniał brak środków materialnych do prowadzenia działalności organizacyjnej. Mimo że początków działalności ZBK można doszukiwać się już wiosną 1921 r., to przytoczone wyżej trudności i ograniczenia sprawiły, że w grę wchodzi raczej okres od 1 stycznia 1922 roku.

Prowadząca akcję organizacyjną Komenda Główna wyszła z założenia, że jeśli działalność ma zostać oparta o trwałe podstawy, to jej realizacja

²³ *Ibidem*, s. 9.

ma dotyczyć nie tylko krótkiego czasu niepewności losów Wileńszczyzny, ale i dalszych lat. Dlatego uwzględniając obowiązki obywateli do gotowości czynnej obrony i bezpieczeństwa kraju, uznano, że głównym zadaniem ZBK miało być podniesienie fizycznej i wojskowej sprawności członków przez zorganizowanie szkolenia i wychowania fizycznego. Nie można było także zapominać o wychowaniu patriotycznym, dlatego znalazła się również cel podniesienia wiedzy społeczno-obywatelskiej i poziomu intelektualnego. Dla realizacji tych celów w Komendzie Głównej utworzono wydziały: organizacyjny, wojskowy – obejmujący wyszkolenie fizyczne i uzbrojenie oraz referat oświatowy, którego zadaniem było przejawianie inicjatywy w dziedzinie faktycznej realizacji zadań ZBK²⁴. Jako organizacja wojskowo-społeczna ZBK został oparty na zasadach karność i podporządkowania się swoim władzom.

Najwyższą jednostką organizacyjną był okręg, obejmujący w zasadzie jeden powiat, najniższą zaś obwód, obejmujący jedną bądź dwie gminy. ZBK posiadał 5 Okręgów: Wilno, Oszmiana, Święciany oraz Wilno-Północ i Wilno-Południe. Każdy okręg dzielił się z kolei na obwody. Na czele okręgów stali inspektorzy, obwodami kierowali instruktorzy zależni bezpośrednio od komendantów okręgowych, a pośrednio od Komendy Głównej. Pomocnikami komendantów obwodowych byli instruktorzy młodszy jako najniższe ogniwo organizacji. Przysługiwało im prawo doboru dziesiętników (sekcyjnych) spośród miejscowych członków organizacji, im mogli powierzyć kontrolę pracy nad wyszkoleniem wojskowym.

W działalności wojskowej w sposób jednoznaczny odróżniono prace na wsi i w mieście. Na wsi, gdzie miano do czynienia z „surowym i mało inteligentnym materiałem” musiano stosować inne metody niż w mieście, a szczególnie w Wilnie, gdzie istniały lepsze warunki pracy, a możliwości kontaktu z reprezentującymi wyższy poziom intelektualny członkami były znacznie większe²⁵. Dlatego Komenda Główna opracowała program szkolenia (już w połowie 1921 roku), który uwzględniając odmienne warunki pracy, kładł główny nacisk na wdrożenie członków do opanowania podstaw dyscypliny wojskowej i podstawowych pojęć oraz opanowanie budowy

i możliwości zastosowania różnych typów broni w zróżnicowanych warunkach. Praca w warunkach wiejskich przebiegała znacznie wolniej niż w mieście, na co miały wpływ, oprócz wcześniej wymienionych, specyficzne warunki wiejskie, takie jak: duże odległości od miejsc zbiórek i pilne prace polowe w lecie. Mimo to członkowie ZBK spieszyli na zajęcia w wyznaczonym czasie i z reguły bardzo chętnie, z poczuciem obowiązku. Najwięcej miejsca poświęcano szkoleniu strzeleckiemu, a po opanowaniu podstaw dla najlepszych organizowano specjalne „lotne” kursy obsługi karabinów maszynowych, które organizowano w coraz to innych obwodach i okręgach.

Szkoleniu nie sprzyjała właściwa organizacja, czyli podział na pododdziały. Na wsi ścisły podział od początku był wyjątkowo trudny, bowiem nie wszędzie można go było dokonać i tylko sporadycznie udawało się zebrać niewielkie oddziały dla przeprowadzenia wspólnych ćwiczeń. W mieście, a szczególnie w Wilnie, bardzo szybko łatwiejsze warunki do zebrania członków zaowocowały wprowadzeniem ścisłego podziału na kompanie. Szybko zorganizowano dwa baony (bataliony) w skład których wchodził członkowie rekrutujący się z różnych środowisk – od uczniów miejscowych szkół do robotników.

W zajęciach szkoleniowych specjalne miejsce zajmowało Wilno. Tu pracę zakrojono na szeroką skalę, bowiem młodzież garnała się wyjątkowo chętnie i w dużych grupach, wykazując wielki zapał do szkolenia wojskowego. Niewątpliwie wpływ na taki stan rzeczy miały niedawne jeszcze tradycje ochotników wileńskich, którzy w krytycznym okresie 1920 roku tłumnie pośpieszyli do szeregów, nie zważając na pozostawiane na łasce losu rodziny i brak przygotowania do trudów służby. Część z nich nie wróciła do domu, jednak ci, którzy wrócili, stali się najbardziej zagorzałymi krzewicielami idei pracy związkowej. Systematycznie szkolone w mieście oddziały miały możliwość częstszego korzystania ze strzelnic, co sprawiło, że już pod koniec 1921 roku w Wilnie każdy z członków ZBK przeszedł dwukrotne strzelanie na strzelnicy.

Wiele uwagi poświęcano w szkoleniu na przygotowanie swoich podoficerów – instruktorów. Szkoleniem zajmowała się utworzona niemal od chwili rozpoczęcia działalności ZBK, szkoła podoficerska. Pierwszy kurs zorganizowany na bazie szkoły zakończył się pod koniec 1921 roku pełnym

²⁴ *Związek Bezpieczeństwa Kraju. Powstanie...*, op. cit., s. 13.

²⁵ *Ibidem*, s. 14.

sukcesem, gdyż przeprowadzone przez specjalną komisję wojskową egzaminy wykazały dobre przygotowanie merytoryczne nowo upieczonych podoficerów. Oprócz szkolenia w szkole podoficerskiej zorganizowano w Wilnie 10-tygodniowe kursy: sanitarny, łączności i karabinów maszynowych.

W ciągu 1922 roku ZBK, zwłaszcza organizacyjnie, przeszedł zmiany, których wyrazem był nadany w kwietniu tego roku przez Delegaturę Rządu, a przygotowany w połowie 1921 roku przez Zarząd Główny, statut Związku²⁶. Wprowadzono nowe jednostki organizacyjne: zarządy obwodowe i okręgowe, odgraniczając ich kompetencje od zakresu działań organów wykonawczych, tzn. komend obwodowych i okręgowych. W ten sposób ZBK został niemal w całości upodobniony do Związku Strzeleckiego. Niezależnie od statutu Komenda Główna we współpracy z Delegaturą Rządu opracowała regulamin dotyczący wzajemnych relacji ZBK z władzami administracyjnymi, gdzie główną uwagę zwrócono na kwestie dotyczące broni, ćwiczeń, wystąpień związku, nazewnictwa itd.

Poczynając od lipca 1922 roku, nastąpiły także zmiany w działalności terenowej. ZBK, obejmujący dotychczas powiaty wileńsko-trocki, święciański i oszmiański, objął swoim zasięgiem powiaty nadgraniczne: dziśnieński, brasławski, duniłowicki i wilejski²⁷. Wpływ na taki stan rzeczy miało zagrożenie ze strony tworzących się band bolszewickich, napadających na pogranicze. Z końcem lipca Delegat Rządu zatwierdził zmianę artykułu 3 statutu, na mocy którego ZBK objął swoją działalnością wymienione powiaty i przystąpiono do szkolenia. Jednocześnie zgodnie z decyzją Komendy Głównej we wszystkich okręgach przystąpiono do wyborów i organizowania zarządów. Od strony praktycznej nadal zauważano różnice w szkoleniu. O ile na prowincji kładziono nacisk na stronę praktyczną, tj. poznanie broni ręcznej i maszynowej, użycie granatów i niezbędnej wiedzy z zakresu służby polowej, a pomijano zupełnie formalną stronę wyszkolenia, o tyle w Wilnie, ze względu na większą zwartość organizacyjną i wyższy poziom intelektualny członków, stawiano wysokie wymagania na wszystkich tych płaszczyznach.

W drugiej połowie 1923 roku po objęciu pasa neutralnego przez polskie władze administracyjne przystąpiono do kolejnej reorganizacji. W tym przypadku zostało to wymuszone cofnięciem poparcia materialnego przez Delegaturę Rządu, w konsekwencji ZBK został zmuszony do zamiany pracowników płatnych na pracujących honorowo. Finanse zaś oparto na składkach członkowskich i przedsiębiorstwach dochodowych²⁸. Zmiany nastąpiły również w strukturze organizacyjnej, gdzie okręgi zostały przemianowane na obwody, a obwody na oddziały. Przystąpiono do organizowania Zarządów obwodów i oddziałów, opracowano nowy statut, statut klubów sportowych i regulaminy wewnętrzne dotyczące codziennego funkcjonowania. Jednocześnie w myśl rozkazu MSWojsk. zmagazynowano w O.Z.U. III broń pozostałą po dawnych oddziałach ZBK. W okresie reorganizacji na początku obsadzono cztery obwody: Wilno-miasto, Wilno-powiat, Święciany i Wilejka-powiat, w dalszej kolejności zorganizowano obwody w Brasławiu, Dziśnie, Duniłowiczach i Oszmianie. Członkowie tych obwodów w większości rekrutowali się z młodzieży wiejskiej i szkolnej. Wyszkolenie odbywało się według ustalonego programu rocznego we własnym zakresie i własnymi siłami, przy pomocy oficerów instrukcyjnych Powiatowych Komend Uzupełnień (PKU). Zajęcia odbywały się dwa razy w tygodniu i objęci byli nimi prawie wszyscy członkowie.

W działalności ZBK omawianego okresu należy zwrócić uwagę na pracę agitacyjno-patriotyczną. Celowi temu służyły rocznice historyczne, przykładem uroczyste obchody rocznicy powstania styczniowego 22 stycznia 1922 roku. Okręg Wilno-miasto mimo 20° mrozu zebrał ponad 300 ZBK-owców, którzy w szyku wojskowym na czele z orkiestrą wojskową przemaszerowali przez miasto na Górę Zamkową, gdzie znajdują się groby powieszonych Sierakowskiego, Iszery i innych. Tu Komendant Okręgu por. Galinat złożył gen. Konarzewskiemu raport, a następnie biskup Bandurski „w natchnionych słowach mówił o znaczeniu powstania dla Polski i uznał nas za prawych potomków swych wielkich przodków”²⁹ – pisał sprawozdawca ZBK-owiec. Swoje przemówienie biskup zakończył modlitwą za dusze

²⁶ *Związek Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1922, nr 17, s. 3.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Związek Bezpieczeństwa Kraju Ziemi Wileńskiej*, „Strzelec” 1923, nr 17, s. 4.

²⁹ ZBK-owiec, *Obchody styczniowe ZBK Okręg Wilno-miasto*, „Strzelec” 1922, nr 2, s. 7.

poległych bohaterów a następnie przedstawiciele wileńskich oddziałów złożyli na grobie Sierakowskiego wieniec z napisem: *Bohaterom powstania styczniowego – Oddziały Związku Bezpieczeństwa Kraju 1922 rok*. W godzinach popołudniowych uroczystości zakończyła publiczna „Akademia Ludowa” z udziałem biskupa Bandurskiego, weterana 1863 roku płk. Józefowicza i prezesa Zarządu Głównego ZBK Chomińskiego. Należy odnotować wystąpienie przedstawiciela KG ZBK ppor. Sukiennickiego, który mówił o „żywej sile Narodu, o jego potędze i mocy, o konieczności ścisłej współpracy całego narodu z wojskiem, o stowarzyszeniach wojskowo-wychowawczych i zachęcał zebranych do jak najżywszego popierania Z.B.K.”³⁰. Prof. Uniwersytetu Wileńskiego Massonius podkreślał wyjątkowe znaczenie obchodów i rocznic dla życia patriotycznego społeczeństwa, a na zakończenie zebrania odśpiewali „Rotę”. Wymowa tej uroczystości była wyjątkowa i odbiła się szerokim echem w Wilnie, przysparzając ZBK wielu nowych sympatyków, zwłaszcza że w tym samym dniu w świetlicach przeprowadzono uroczyste pogadanki wzbogacone „obrazami świetlnymi” (krótkie projekcje filmowe).

Sport w Związku Bezpieczeństwa Kraju

Zbrojne przygotowanie ludności Wileńszczyzny było głównym zadaniem Związku Bezpieczeństwa Kraju w czasie występowania realnego zagrożenie. Kiedy ZBK został utworzony i zaczął krzepnąć, przystąpiono do nie mniej ważnego zadania, tj. pracy nad wychowaniem fizycznym, nie bez racji uważanym za podstawę przygotowania ogólnooobronnego. „Obudzić życie sportowe na prowincji, wyzyskując w tym celu własne siły organizacyjne, przenieść punkt ciężkości z jednego miasta na całą ziemię Wileńską, pociągnąć do tej pracy nowe, dotąd całkiem zaniedbane warstwy społeczne, jak młodzież wiejską i sfery robotnicze: ująć to wszystko w ramy wspólnej organizacji, oto jedno z zadań, jakie Związek Bezpieczeństwa Kraju ma do spełnienia”³¹ – pisał w styczniu 1922 roku wspomniany już por. T. Kawalec – zastępca Komendanta Głównego. Nie miała to być praca

ani łatwa, ani krótka, lecz obliczona na dłuższy okres.

Wychowaniem fizycznym w ZBK kierował Wydział Wychowania Fizycznego przy Komendzie Głównej, który składał się z kierownika, jego zastępcy i sekretarza, mianowanych przez Komendanta Głównego. Wydziałowi podlegały okręgi sportowe, pokrywające się w zasadzie z istniejącymi już okręgami ZBK (5 okręgów), na czele których stali inspektorzy okręgowi z dobranymi przez siebie, spośród osób funkcyjnych, zastępcami. Każdy okręg podzielony został na szereg autonomicznych kół kierowanych przez Zarząd składający się z prezesa, wiceprezesa i sześciu członków. Kołami kierowali przewodniczący kół podlegający pod swój zarząd³².

Zakres działania i kompetencje poszczególnych organów sportowych były dość szerokie. Wydział Wychowania Fizycznego kierował wychowaniem fizycznym całej organizacji, ale jego decyzje wymagały aprobaty Komendanta Głównego, przed którym za właściwy kierunek pracy i stan wychowania odpowiadał kierownik. Do zadań Wydziału należało:

- pobudzanie inicjatywy podwładnych organów sportowych do wzmożenia działalności sportowo-wychowawczej w okręgach sportowych;
- dbanie o rozwój wychowania fizycznego we wszystkich jednostkach organizacyjno-sportowych;
- krzewienie sportu wśród jak najszerszych warstw robotniczych i wiejskich, a nie tylko wśród małomiejsteczki inteligencji;
- organizacja propagandy sportu i wychowania fizycznego na całym terenie działalności ZBK;
- przygotowywanie instruktorów dla właściwego kierowania wychowaniem fizycznym i organizowaniem w tym celu kursów sportowych;
- opieka nad materialnymi potrzebami kół sportowych;
- wspomaganie kół sportowych w ich kontaktach z władzami administracyjnymi w sprawach pozyskiwania bazy i sprzętu;
- organizowanie dorocznych igrzysk sportowych ZBK w Wilnie;
- pomoc w organizowaniu okręgowych igrzysk sportowych;
- pomoc innym instytucjom społeczno-oświatowym (kółkom młodzieży wiejskiej, Straży Kresowej itd.) w organizowaniu kół sportowych;

³⁰ Ibidem.

³¹ T. Kawalec, *Wychowanie fizyczne w Związku Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1922, nr 2, s. 5.

³² Ibidem, nr 3, s. 6.

- urządzanie co dwa miesiące zebrań informacyjno-sportowych dla omówienia potrzeb i zadań wychowania fizycznego w ZBK;
- wydawanie materiałów sportowo-wychowawczych dla rozpowszechnienia zasad wychowania fizycznego wśród jak najszerszych kręgów społecznych oraz organizowanie w tym celu odczytów, spotkań, biblioteczek sportowych itd.³³

Okręgi sportowe działały w ramach zasad organizacji wychowania fizycznego i sportowego w ZBK, miały jednak obowiązek wnoszenia inicjatyw i przedstawiania swoich projektów, które osiągały moc prawną po aprobacie Wydziału WF. Obowiązkiem kierowników okręgów sportowych było: pobudzanie i podtrzymywanie inicjatyw kół sportowych; czuwanie nad wszechstronnym rozwojem sportu w okręgach sportowych; organizowanie igrzysk sportowych w okręgach; organizowanie comiesięcznych zebrań informacyjnych dla przewodniczących kół sportowych; prowadzenie rejestracji i ewidencji kół sportowych okręgu; nadsyłanie do Wydziału WF miesięcznych sprawozdań z działalności kół sportowych okręgu i ich poszczególnych sekcji; prowadzenie propagandy sportu; prowadzenie całej statystyki dotyczącej kół sportowych.

Statut kół sportowych, wydany przez ZBK, wymieniał sekcje w składzie: gimnastyczna, lekkoatletyczna i piłki nożnej. Koła utrzymywały ścisły kontakt z Zarządzeniem okręgowym lub obwodowym, (w zależności od tego gdzie powstały). Koła sportowe młodzieży wiejskiej i „Straży Kresowej” organizowano na tych samych zasadach co koła sportowe ZBK. Koła sportowe mogły być członkami ogólnosportowych organizacji (okręgowy związek piłki nożnej, lekkoatletyki itd.) za zezwoleniem Wydziału WF. Przyjęte do związków sportowych koła obowiązywały do ścisłego stosowania się do regulaminów i statutów tych związków.

Dla integracji i pobudzenia współzawodnictwa wśród organizowanych na terenie ZBK kół sportowych miano organizować dla okręgów, kół i samych zawodników okręgowe i doroczne igrzyska sportowe ZBK w Wilnie. Na program składały się: piłka nożna, lekkoatletyka i pięciobój strzelecki. W piłce nożnej brały udział mistrzowskie drużyny okręgów sportowych, które grały ze sobą według wcześniejszego losowania. Drużyna przegrywają-

ca odpadała, a dwie zwycięskie przystępowały do walki o zwycięstwo, w przypadku remisu grano do zwycięstwa. Zwycięska drużyna otrzymywała tytuł mistrza ZBK w piłce nożnej.

Do zawodów w lekkiej atletyce zgłaszano najlepszych zawodników w okręgach, po wcześniejszych eliminacjach, którzy uczestniczyli w konkursach rozgrywanych według przepisów ustalonych przez Polski Związek Lekkoatletyczny. Program obejmował wszystkie rodzaje biegów, skoków i rzutów, a zawodnicy po osiągnięciu wyniku określonego przez ZBK jako minimum zdobywali tytuł mistrzowski (np. w skoku w dal, rzucie dyskiem itp.).

Z punktu widzenia potrzeb przygotowania obronnego członków bardzo ważne były zawody w pięcioboju strzeleckim. Pięciobój strzelecki ZBK obejmował: strzelanie, szermierkę na bagnety, rzut granatem, bieg na 100 m oraz skok w dal z rozbiegu. Zwycięzcą zostawał i tytuł mistrza ZBK w pięcioboju zdobywał zawodnik, który uzyskał największą ilość punktów. Tu warto podkreślić, że z takim dobozem konkurencji do pięcioboju, dętego z nazwą strzelecki, nie zgodził się H. Muszkiet-Królikowski, który uważał, że na taką nazwę zasługuje pięciobój składający się wyłącznie z konkurencji obejmujących ćwiczenia o charakterze wojskowym³⁴. Okręgowe igrzyska sportowe ZBK posiadały ten sam program, co doroczne, ale zwycięzcom przysługiwał tytuł mistrzów okręgowych (np. mistrzowska drużyna w piłce nożnej Podgrodzie, okręgu sportowego Święciany, mistrz okręgowy w pięcioboju ZBK, w rzucie dyskiem itd.). Nagrody dla zwycięzców w dorocznych igrzyskach ZBK fundowała Komenda Główna, natomiast okręgi dla zwycięzców w zawodach okręgowych.

Początki pracy na polu sportu i wychowania fizycznego miały miejsce już w połowie 1921 roku. Jednakże ustawiczne pogotowie bojowe, wymagające ciągłej czujności i pracy, siłą rzeczy odsuwało na dalszy plan problematykę sportową. Już wówczas jednak podjęto decyzję o rozwoju sportu w środowisku wiejskim na terenie powiatów: wileńskiego, trockiego, święciańskiego

³⁴ H. Muszkiet-Królikowski, *Pięciobój „Strzelecki” Związku Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1922, nr 4, s. 15. Dla przykładu ogłoszony w tym samym numerze pisma na s. 14 Regulamin *Główne Igrzyska Sportowe Wojsk Polskich na r. 1922* w skład pięcioboju wojskowego zaliczał: strzelanie, bieg płaski na 800 m, rzut granatem do celu, walkę na bagnety i skok w dal.

³³ Ibidem, s. 7.

i oszmiańskiego. Tworzyły one okręgi sportowe, dzielące się na obwody sportowe, a te z kolei na koła sportowe. Ośrodkami, w których miała tętnić wyciężona praca miały być właśnie koła, składające się z sekcji: lekkoatletycznej, piłki nożnej oraz gier i zabaw ruchowych i sportowych. Tam gdzie były odpowiednie warunki miano organizować wszystkie sekcje, jeśli zaś były trudności, miano wprowadzać piłkę nożną, w następnej kolejności rozwijać działalność sekcji lekkoatletycznych i sekcji gier i zabaw ruchowych. Na lekkoatletykę stawiano, bo to „sport najprzyjemniejszy, najmniej kosztowny, właściwie nic nie kosztuje, najbezpieczniejszy, czego o piłce powiedzieć nie można, najłatwiejszy do uprawiania i posiadający za sobą wspaniałe tradycje, a dziwnie niepojętym wprost sposobem zupełnie u nas zaniedbany”³⁵.

Realizując swoje zadania w zakresie sportu ZBK na początek wskrzesił istniejące w Wilnie przed wojną polsko-rosyjską Towarzystwo Cyklistów. 27 września 1921 roku na walnym zebraniu ukonstytuowano Towarzystwo Cyklistów w Wilnie (TC), wybierając Zarząd w składzie: prezes – Wolski, wiceprezes – por. Kawalec, sekretarz – Medes, kapitan Abramowicz, skarbnik Sytrall. Jednocześnie podjęto decyzję o przystąpieniu TC do Związku Polskich Towarzystw Sportowych³⁶, co stwarzało realne szanse na działalność w ramach tego stowarzyszenia, łączącą się z pełnymi prawami, z jakich korzystały inne związki. W 1923 roku na czele Towarzystwa stanął wiceprezes Dyrekcji Wileńskiej PKP co zaowocowało wzmożeniem działalności, a w efekcie zaczęto organizować znaczące zawody. Do takich niewątpliwie należał wyścig „Wilno–Niemenczyn–Wilno” zorganizowany w czerwcu tego samego roku przy współudziale „Strzelca”. Zawody wygrał Siwicki, przed Abramowiczem i Rusieckim. Oprócz biegu długodystansowego odbyły się także wyścigi na 500 i 1000 m oraz akrobacje na rowerze³⁷.

Jako jeden z pierwszych, bo w połowie 1921 roku został utworzony, najpierw jako koło, później klub ZBK Święciany, który już w czerwcu tego samego roku rozegrał mecz piłki nożnej z Wileńskim

Klubem Sportowym „Sokół”³⁸. Mecz nowo utworzonej drużyny zakończył się bolesną porażką 1:10 (1:6), a na jaw wyszły braki w zgraniu i słaba dyspozycja drużyny. Sytuacja w okręgu święciańskim nie była przypadkowa, bowiem w połowie 1922 roku sygnalizowano o przychylnym nastawieniu miejscowej ludności do ZBK, a to z kolei było następstwem bardzo przychylnego stanowiska ze strony władz administracyjno-wojskowych (starostwo i 3 Dyw. Leg.)³⁹.

Sport w Święcianach rozwijał się dość szybko i w początkach 1923 roku powstał tu klub ZBK „Granat” Święciany z sekcjami: lekkoatletyczną, piłki nożnej, kolarską i ciężkoatletyczną, a następnie utworzoną w połowie roku sekcją pływacką. 8 lipca tego roku sekcja kolarska urządziła zawody, których główną atrakcją był wyścig szosowy Święciany (gmina wiejska)–Nowe Święciany (gmina miejska)–Świeciany długości 28 kilometrów, zakończony zwycięstwem Józefa Konradowicza w czasie 61 minut, przed Mejerem Szapiro i Wacławem Hryniewieckim. Wyścig był o tyle ciekawy, że był on szosowy, ale „nie było żadnego roweru wyścigowego, a droga bardzo górzysta”⁴⁰. Oprócz wyścigu długodystansowego rozegrano jeszcze wyścigi na 500, 1000 i 3000 m, jazdę cichą na 100 m, jazdę z przeszkodami na 300 m oraz popisy gimnastyczne na rowerach. Oczywiście rozwijała się też piłka nożna. Dlatego w rozegranym meczu o mistrzostwo miasta drużyna ZBK Stare Święciany „Granat” pokonała 2:1 (2:0) drużynę nowoświęciańską. Przegrani byli pozbawieni kilku najlepszych graczy i dlatego umówiono się na rewanż w następną niedzielę⁴¹.

Nie zaniebdywano także innych dyscyplin sportowych. 15 lipca 1923 roku sekcja pływacka klubu ZBK „Nowe Święciany” zorganizowała zawody pływackie na Zejmiance, rzece wpadającej do Wilji. Program jak na początek był skromny, obejmował pływanie na dystansie 2 500 m. Zwyciężył Wiktor Januszewski w czasie 21 minut i 10 sekund, przed Andrzejem Pieńkowskim i Antonim Koralewskim. Należy jednak dodać, że rozegrano inne jeszcze niezbyt typowe, ale widowi-

³⁵ *Związek Bezpieczeństwa Kraju*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 1, s. 3.

³⁶ *Towarzystwo Cyklistów w Wilnie*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 10, s. 7.

³⁷ *Sport w Wileńszczyźnie*, „Polska Zbrojna” 1923, nr 177, s. 5.

³⁸ *Z pierwszej Dywizji Legionowej*, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 2, s. 7.

³⁹ *Związek Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1922, nr 17, s. 3.

⁴⁰ *Sport w Związku Bezpieczeństwa Kraju*, „Polska Zbrojna” 1923, nr 212, s. 5.

⁴¹ *Mecz o mistrzostwo miasta Nowoświęciany*, „Strzelec” 1923, nr 17, s. 17.

skowe konkurencje, takie jak: skok w dal z lądu, pływanie pod wodą na dystansie 30 m i utrzymanie się pod wodą na czas⁴².

Sekcja lekkoatletyczna również nie pozostawała w tyle, o czym świadczy rozegrany w połowie roku w Staroświęcianach bieg na 12 kilometrów na trasie Świąciany–Nowe Świąciany–Świąciany. Do biegu stanęło 12 zawodników, członków ZBK, do mety przybyło pięciu. Zwyciężył Jerzy Jakubianiec w czasie 1 godziny i 13 minut przed Bolesławem Skutkowskim i Romanem Gujskim. Bieg, jak na początek, wypadł zupełnie przyzwoicie, a zainteresowanie było dość duże⁴³. Jeszcze bardziej okazał wypadł 29 czerwca 1924 roku zorganizowany staraniem tutejszego garnizonu bieg przełajowy na dystansie 3300 m. Teren, którym prowadził bieg był trudny, ale z udziałem dużej liczby widzów. Do zawodów zgłosiły swoich zawodników wszystkie istniejące tu stowarzyszenia wojskowo-wychowawcze oraz kluby sportowe. Zwyciężył przedstawiciel miejscowego hufca szkolnego Alfons Jakubianiec w czasie 12 minut, przed Zachariaszem Ginzbergiem i Mejerem Szapiro obaj z KS „Makabi”, czwarty był Edward Jankowski z Klubu Sportowego Szkoły Ogrodniczej, piąty Józef Garnysz z Klubu Sportowego ZBK „Granat”, a szósty st. sierż. Zenon Skowronek z PKU Świąciany⁴⁴. Jeszcze tego samego dnia odbył się na dystansie 2000 m bieg na przełaj juniorów. Tu zwycięzca okazał się uczeń Bielach, przed Kławconem, obaj z klubu Szkoły Ogrodniczej, przed Wierzbickim z ZBK „Granat” Świąciany. W nagrodę rozdano koszulkę i spodenki sportowe, za dwa pierwsze miejsca, oraz dyplomy. Natomiast zadowoleni władze miasta przekazali dla klubu plac w śródmieściu dla zbudowania stadionu.

Lekkoatletyka docierała coraz częściej do mniejszych miejscowości. 21 września 1924 roku Głębocki Klub Sportowy (GKS) wspólnie z ZBK „Granat” Świąciany zorganizowały, dzięki pośrednictwu oficera instrukcyjnego PKU Świąciany Franciszka ppor. Orłowicza, zawody lekkoatletyczne na boisku sportowym w Głębokiem. Rozegrano m.in. takie konkurencje jak: bieg na 100 m, 3000 m, skok w dal, rzut dyskiem, pchnięcie kulą, skok wzwyż i mimo że wyniki nie były najlepsze,

to zapał, walka i chęć uzyskania jak najlepszych wyników zyskały uznanie licznych widzów⁴⁵. Po zawodach lekkoatletycznych wygranych przez gości ze Świącian, w szranki stanęli piłkarze i tu niespodziewanie GKS „Głębokie” pokonał w stosunku 4:1 ZBK „Granat” Świąciany, a po meczu, zakończonym już o zmierzchu, władze miasta zaprosiły uczestników na uroczystą kolację.

Podobnie jak w Świącianach, w całej Litwie dominowała piłka nożna. Już we wrześniu 1921 roku z inicjatywy starszego instruktora ZBK A. Kozłowskiego oraz dzięki wsparciu 7 ppLeg. zorganizowano w Podbrodziu drużynę piłki nożnej, która rozpoczęła treningi z oddelegowanymi do tego celu instruktorami sportowymi pułku. Wkrótce potem podobna drużyna i na podobnych zasadach została utworzona w pobliskiej wsi Maguny⁴⁶. Jak wcześniej wspominałem, mistrzostwo Wilna w piłce nożnej na rok 1921 zdobył WKS „Sokół”, pozostawiając w pokonanym polu AZS, WKS i Wilię⁴⁷. Trzeba jednak dodać, że w drużynie tej grało wielu zawodników wojskowych, mimo że klub był związany z młodzieżą szkolną. W krótkim okresie drużyna przeszła dość znaczne zmiany.

W początkach 1923 roku klub zmienił nazwę na „Strzelec”, stając się głównym centrum sportu w ZBK, w czym główną zasługę ponosił wspomniany już por. Tadeusz Kawalec, Zastępca Komendanta Głównego. Klub oparł się na młodzieży szkolnej (prywatne kursy matematyczne) i rzemieślniczej, co w związku z trudną sytuacją finansową Związku, miało niezwykle doniosłe znaczenie. Szybko utworzono sekcje: lekkoatletyczną, strzelecko-myśliwską, tenisową i piłki nożnej, zatrudniając do prowadzenia treningów lekkoatletycznych instruktora amerykańskiego⁴⁸.

Już rozegrane 17 czerwca wewnątrzklubowe zawody lekkoatletyczne wykazały znaczną progresję wyników i słuszność decyzji o zaangażowaniu zagranicznego trenera. Pierwsze sukcesy przyszły na rozegranych 14 i 15 sierpnia mistrzostwach

⁴⁵ Zawody lekkoatletyczne i match footballowy w Głębokiem, „Strzelec” 1924, nr 22, 13–14.

⁴⁶ Wiadomości. Piłka nożna, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 10, s. 2.

⁴⁷ Rozgrywki o mistrzostwo Wilna w piłce nożnej, „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” 1921, nr 14, s. 3.

⁴⁸ Sport w Wileńszczyźnie. Związek Bezpieczeństwa Kraju, „Polska Zbrojna” 1923, nr 162, s. 5. Zobacz także: Zawody lekkoatletyczne „Strzelca” w Wilnie, „Strzelec” 1923, nr 11, s. 7.

⁴² Pływaństwo. Nowo Świąciany, „Strzelec” 1923, nr 11, s. 8.

⁴³ Sport w Wileńszczyźnie, „Polska Zbrojna” 1923, nr 162, s. 5.

⁴⁴ Świąciany, „Strzelec” 1924, nr 13–14, s. 15.

okręgu wileńskiego w lekkiej atletyce. W sumie zawodnicy „Strzelca” zdobyli 1 pierwsze miejsce, 4 drugie i 4 czwarte. Prawdziwym bohaterem klubu okazał się Filemonowicz, który mimo krótkiego treningu zajął 1. miejsce na 200 m, 3. na 100 m, 3. w skoku w dła i 2. w trójskoku⁴⁹.

19 sierpnia 1923 odbyły się w Wilnie okręgowe zawody korpusowe (DOK III) dla stowarzyszeń wojskowo-wychowawczych i hufców szkolnych w pięcioboju wojskowo-sportowym obejmującym konkurencje: strzelanie, marsz na 3000 m, rzut granatem, bieg płaski na 100 m i skok w dal. Zwyciężył zawodnik Wacław Sakowicz ZBK Wilno, który w nagrodę zyskał możliwość wyjazdu na mistrzostwa Wojska Polskiego⁵⁰.

Dużą inicjatywę od początku wykazywała sekcja piłki nożnej. „Strzelec” dość szybko rozegrał mecz z WKS Wilno, przegrywając 0:3, zremisował 1:1 z „Czarnymi” (drużyna 85 pp) i zremisował ze świetną drużyną 5 pp Leg. 2:2. Mecze te zapowiadały następne sukcesy. Rzeczywiście w następnym meczu „Strzelec” pokonał drużynę w stosunku 2:1 drużynę 1 pp Leg., co stanowiło już niemal sensację, gdyż pokonani posiadali ustaloną markę w Wilnie⁵¹. Po sukcesach w „domu” przyszedł czas na mecze wyjazdowe. 28 lipca 1923 roku „Strzelec” po męczącej podróży koleją przez Warszawę do Nasielska, a następnie 30 km końmi do Pułtusk pokonał w tym mieście jedną z najlepszych drużyn wojskowych, słynną „trzynastkę”, czyli drużynę 13 pp i to przy dużym udziale miejscowej publiczności⁵².

Sukcesy rozpędzonego „Strzelca” zostały zahamowane przez kolejną reorganizację. Otóż w wyniku połączenia AZS Wilno i „Strzelca” utworzone zostało Towarzystwo Sportowe „Lauda”⁵³, jednak najlepszymi graczami nadal byli wojskowi. W ostatnim tygodniu czerwca doszło do meczu, w którym „Lauda” podzielona została na dwa zespoły; cywilny i wojskowy wg zawodników. W meczu lepsi okazali się zawodnicy cywilni, którzy wygrali 5:4, a zawodnicy cywilni,

to w większości wychowankowie dawnego „Strzelca”, którzy zdołali okrzepnąć i nabrali doświadczenia. Wcześniej jednak grająca w swoim normalnym składzie „Lauda” pokonała Legię w stosunku 4:2 (2:1), a sprawozdawca podkreślał ambitną i zaangażowaną grę piłkarzy z Wilna i leniwą, ospałą grę piłkarzy z Warszawy⁵⁴.

Jednym z ostatnich akcentów sportu na Litwie Środkowej miały być zorganizowane w dniach 7, 8 i 9 października (w rocznicę zajęcia Wilna przez gen. Żeligowskiego) 1923 roku igrzyska sportowe Związku Bezpieczeństwa Kraju. Igrzyska służyły realizacji dwu celów: integracji klubów sportowych ZBK i sprawdzeniu osiągniętej sprawności fizycznej uzyskanej dotychczas⁵⁵. Dla wyłonienia zwycięskich drużyn na potrzeby igrzysk podzielono cały teren na dwie grupy: wschodnią i zachodnią. Do grupy wschodniej zaliczono obwody: Święciany i Wilejka powiatowa, a do grupy zachodniej Wilno miasto i Wilno powiat. W zawodach piłki nożnej w każdej grupie drużyny reprezentujące obwody miały grać jeden mecz, a zwycięzcy zmierzli się w walce o mistrzostwo ZBK.

W lekkiej atletyce do zawodów sportowych mieli stanąć najlepsi lekkoatleci z każdego obwodu, w składach minimum pięcioosobowych. Do rozegrania były zawody w następujących konkurencjach: biegi 100, 200, 400, 1500, 5000 metrów, sztafeta 4x100 i 4x400 metrów, skoki: w dal z rozbiegiem, wzwyż z rozbiegiem, o tyczce, trójskok; rzuty: dyskiem, oszczepem i kulą. Zawody rozegrano wg przepisów PZLA. Pięciobój wojskowo-sportowy miano rozegrać w następujących konkurencjach: strzelanie, marsz 3000 m, rzut granatem, skok w dal i bieg płaski 100 m. Niestety, mimo usilnych starań, nie udało się znaleźć materiałów potwierdzających, że igrzyska odbyły się.

W dniu 27 października 1924 roku na terenie powiatu dziśnieńskiego został zorganizowany Oddział ZBK składający się w większości z osadników wojskowych. Na zebraniu organizacyjnym w Prozorkach, w obecności oficera instrukcyjnego ppor. F. Orłowicza, wyłoniono Zarząd Oddziału z prezesem Edwardem Wójcikiem por. rezerwy. W następnym dniu Zarząd na drugim posiedzeniu podjął decyzję o zorganizowaniu oddziału konne-

⁴⁹ *Klub sportowy ZBK „Strzelec” w zawodach o mistrzostwo okręgu wileńskiego w lekkiej atletyce*, „Strzelec” 1923, nr 15, s. 7–8.

⁵⁰ *Pięciobój wojskowo-sportowy o mistrzostwo DOK III*, Ibidem, s. 9.

⁵¹ *Piłka nożna. Kl. sport. ZBK „Strzelec” Wilno – I P.P. Leg. 2:1*, „Strzelec” 1923, nr 11, s. 8.

⁵² *Piłka nożna. Pułtusk*, „Strzelec” 1923, nr 14, s. 10.

⁵³ *Życie sportowe. Sport w Wileńszczyźnie*, „Polska Zbrojna” 1923, nr 124, s. 5.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ *Pierwsze doroczne igrzyska sportowe Związku Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1923, nr 17, s. 20.

go ZBK, co w zasadzie można potraktować jako powstanie nowej konkurencji sportowej⁵⁶.

Ta krótka notatka kończy w „Strzelcu” materiały dotyczące działalności ZBK na Wileńszczyźnie. Wydaje się, że wpływ na to miała nie tylko zmiana sytuacji międzynarodowej, w zasadzie uznanie Litwy w składzie państwa polskiego, ale i podejścia władz wojskowych do problemu organizacji społeczno-wychowawczych. Nie ulega wątpliwości, że ZBK był organizacją nie tylko bliźniaczą dla Związku Strzeleckiego, ale niemal tożsamą ze Strzelcem, wówczas jednak przy określonych uwarunkowaniach międzynarodowych nie można było używać nazwy Związek Strzelecki. Już w 1922 roku przy kolejnej reorganizacji, o której była mowa wyżej, zbyt mały budżet przeznaczony do dyspozycji ZBK zmusił władze Związku do zwolnienia części instruktorów, co przy i tak niewystarczającej obsadzie było dotkliwym ciosem. ZBK usiłował ratować się we własnym zakresie, dlatego na przełomie 1921 i 1922 roku zorganizowano kurs podoficerski, ukończony w połowie stycznia przez 32 instruktorów, niestety była to tylko kropla w morzu potrzeb⁵⁷.

Inną przyczyną zmian i właściwie decydującą, jeśli chodzi o problemy sportowe, była zmiana polityki Związku Strzeleckiego, a tym samym i ZBK w odniesieniu do sportu. Już na początku 1923 roku w artykule *Sport w Strzelcu w r. 1922*, w artykule podsumowującym działalność sportową Związku kpt. Muszkiet-Królikowski pisał, że sport w ZS „był propagowany i rozpowszechniony nie jako przedmiot oderwany i samodzielny, lecz jako część składowa wielkiej idei praktycznej Strzelca, a mianowicie: przysposobienia wojskowego”⁵⁸. Komendzie Głównej zależało na tym, by sport w Związku był traktowany nie jako cel, lecz tylko jako środek. Wyraźnie podkreślano, że oddziały ZS, nie są i nie będą klubami sportowymi. Jednakże przy pertraktacjach ze Związkami Sportowymi wyraźnie zaznaczono, że oddziały uprawiające konkretną dyscyplinę sportową są zobowiązane stosować się do obowiązujących ją regulaminów wewnętrznych danego Związku. Zatem można stwierdzić, że regulaminy sportowe wewnątrz oddziałów ZS były dostosowane do wy-

mogów krajowych. Gwarantem było członkostwo nadzwyczajne Związku Strzeleckiego w Związku Polskich Związków Sportowych.

We wnioskach na 1923 rok zakładano, że sport w ZS jest i będzie częścią przysposobienia wojskowego. Wszystkie szkolenia wojskowe miały odbywać się metodą sportową, bez musztry formalnej i musztry z bronią, karabin miał być potrzebny do poznania jego budowy i w trakcie strzelań. Natomiast przysposobienie wojskowe miano oprzeć na ćwiczeniach praktycznych, takich jak: strzelanie, szermierka na bagnety i szable, walka wręcz, grenadierka (rzut granatem), marsze drogowe z obciążeniem (w pełnym wyposażeniu – plecak, broń), biegi szturmowe i w terenie oraz inne ćwiczenia, dla których potrzeba dłuższej niż dwuletnia służby wojskowej. Ćwiczenia te miano uprawiać sportowo, tzn. tak jak uprawia się lekką atletykę lub piłkę nożną. Instruktorem ćwiczeń miał być nie podoficer, a trener. W związku z powyższym główne wysiłki w pracy ZS miały pójść w kierunku: zdobywania terenów pod boiska; szkolenia instruktorów (trenerów) sportu wojskowego i gier sportowych; rozbudzania zamiłowania członków Związku do sportu; popierania wszelkich inicjatyw sportowych zarówno oddziałowych, jak i poszczególnych członków. Miano także wywierać naciski na władze administracyjne w celu otrzymania bezpłatnego użytkowania gruntów gminnych pod boiska i strzelnice sportowe, wysyłać zdolnych i chętnych członków organizacji do szkół i na kursy sportowo-wojskowe i częściej organizować zawody i popisy sportowe⁵⁹.

W takiej sytuacji trudno nie zrozumieć decyzji władz ZBK o rezygnacji z klubu sportowego i zarazem centrum sportu, jakim był „Strzelec” i pozostawienie go pod nazwą „Lauda” (przede wszystkim w odniesieniu do piłki nożnej) na utrzymaniu częściowo władz uniwersyteckich (prof. Weysenhoff) i zamożnych środowisk wileńskich.

23 listopada 1924 roku na wspólnym spotkaniu delegatów Zarządu Głównego Związku Strzeleckiego i Zarządu Głównego ZBK ten ostatni zgłosił „przystąpienie do organizacji Strzelca jako część składowa w postaci Samodzielnego Okręgu Wileńskiego”⁶⁰. Ze swojej strony ZG Strzelca zobowiązał się pozostawić istniejące struktury ZBK w całości i uznać je za Zarząd Okręgu Wileńskie-

⁵⁶ *Nowopowstały Oddział w Prozorokach*, „Strzelec” 1924, nr 22, s. 13–14.

⁵⁷ *Związek Bezpieczeństwa Kraju*, „Strzelec” 1923, nr 17, s. 3.

⁵⁸ H. Muszkiet-Królikowski, *Sport w Strzelcu w r. 1922*, „Strzelec” 1923, nr 1–2, s. 19.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 20–21.

⁶⁰ *Strzelcy na Ziemi Komendanta*, „Strzelec” 1936, nr 50–52, s. 105. ZBK w chwili wejścia do ZS liczył 851 członków.

go, zaś Zarządy Okręgowe ZBK za Zarządy Obwodowe ZS. Ta decyzja dała początek powstaniu, już oficjalnie, Związku Strzeleckiego na Wileńszczyźnie i części Województwa Nowogródzkiego.

Powstanie na Litwie Środkowej w warunkach działań wojennych organizacji zrzeszającej Polaków chętnych do obrony swojej ojczyzny, i do tego niezależnie od poglądów politycznych, było już dużym sukcesem. Utworzony Związek Bezpieczeństwa Kraju od początku swojej działalności postawił sobie za cel wojskowe przygotowanie przyszłych obrońców kraju. Za najważniejszą uznano pracę wojskowo-wychowawczą, która zakładała nie tylko doraźną obronę i zrzeszenie w tym celu jak najwięcej członków, ale i przekonanie, że każdy członek, każdy obywatel powinien posiadać zalety dobrego żołnierza. Z tego wynikały już zadania zmierzające do przygotowania wojskowego i wychowania fizycznego (sportowego). Głównym zadaniem ZBK miało być podniesienie fizycznej i wojskowej sprawności członków przez zorganizowanie szkolenia wojskowego i wychowania fizycznego. Mimo różnych trudności, w tym przez kilka miesięcy gotowości bojowej, bardzo szybko udało się odbudować istniejące wcześniej w Wilnie organizacje sportowe oraz założyć, zgodnie z przyjętymi założeniami, nowe

koła i kluby sportowe, w których młodzież i dorośli mieli możliwości podnoszenia swojej sprawności fizycznej. W szybkim czasie zaczęto zakładać koła i kluby, w których tworzone sekcje: gimnastyczne, lekkoatletyczne i piłki nożnej, z czasem kolarskie i inne.

Najszybciej rozwinęły swoją działalność koła sportowe, które z czasem stały się klubami, przykład ZBK „Granat” Święciany, czy „Strzelec” Wilno jest aż nadto wyraźny. Po ustaniu międzynarodowych przyczyn i zagrożenia wojennego na Litwie, siłą rzeczy musiały również ulec zmianie warunki istnienia takiej organizacji jak ZBK. Już od końca 1923 roku, a wyraźnie w roku następnym, zbliżał się do bliźniaczej organizacji, jaką był Związek Strzelecki, by wreszcie pod koniec 1924 roku stać się jego częścią składową. Sport także, co nietrudno zrozumieć, musiał stać się częścią przysposobienia wojskowego i to w takim zakresie, jaki obowiązywał również w Związku Strzeleckim. Pozostał tylko ślad w postaci sukcesów odnoszonych przez drużyny ZBK nad sąsiednimi i bratnimi wojskowymi, i innymi związkowymi, odnoszone nie tylko w piłce nożnej, ale i w lekkiej atletyce, kolarstwie czy pięcioboju. Nie ulega również wątpliwości, że wzrosło także przygotowanie fizyczno-obronne setek członków i sympatyków ZBK na Litwie Środkowej.

SPORTING ACTIVITIES OF THE NATIONAL SECURITY ASSOCIATION OF THE VILNIUS REGION (ZWIĄZEK BEZPIECZEŃSTWA KRAJU ZIEMI WILEŃSKIEJ)

Abstract

The National Security Association (Związek Bezpieczeństwa Kraju – ZBK) established during warfare in Central Lithuania was supported during the early stage of its activity by the command and officer and non-officer instructors of the Second Army. As the number of its members was increasing, the organisation was trying to prepare its own instructors, e.g. by opening a school for non-commissioned officers which was only moderately successful because of financial problems. Despite that, during the years of its activity, it managed to open many sports circles and clubs, which not only marked their presence in the field of sports and provided several hundred of ZBK members with proper military and sports training and prepared them to defend their homeland if its independence were to be threatened. Hence, it can definitely be said that the objective for which ZBK was established was achieved, despite difficult international, political and material conditions, while the Vilnius Region found worthy successors for its greatest sons who had sacrificed their lives to defend the Polishness of this historic land.

The proclamation of an independent state unit called Central Lithuania after the seizure of Vilnius by General Żeligowski in Autumn of 1920 led not only to an impasse in relations between Poland and Lithuania, but also forced the Council of the League of Nations to organise a plebiscite in this region¹. Initiatives taken by the feuding parties throughout almost all of 1921 under the supervision of the Commonwealth of Nations did not lead to a successful resolution. Lithuania's decision not to join the plebiscite ultimately closed the conciliatory procedure. Consequently, Poles living in Lithuania chose to take things into their own hands and, on 8 January=1922, they organised parliamentary elections in Vilnius which were won by supporters of the idea of incorporating the region into Poland. Lithuanians boycotted the election and the Lithuanian Government lodged an open protest. In the new situation, Poland was striving to normalise its relations with Lithuania wishing to maintain the status quo, while Lithuania turned it into an international affair by heavily criticising the incorporation of Vilnius into Poland. In spring of 1922, Vilnius, along with the majority of the Vilnius Region, became part of Poland and there was little hope that the conflict would be resolved quickly.

When the demobilised troops coming back from the front were trying to start a peaceful life back in the central regions of Poland, commencing the organisation of sport virtually from scratch, soldiers stationed in Central Lithuania and the First Republic of Lithuania were only about to enter that stage. Nevertheless, from the very beginning they had to bear in mind the fact that the 'obligation of the army was to strive to improve the overall physical condition of its soldiers'². A Convention of Educational Officers of the Second Army in the League, devoted to cultural and educational initiatives in the army, was held in accordance with the latest trends in the field of physical education and sport.

It was comprised of three sections: educational work, cultural work, and soldier care. Cultural work was to develop and improve the spiritual culture of the soldier, develop and improve the physical culture of a soldier, and 'regulate the soldier's

attitude to the environment'³. The Convention's participants believed the development and improvement of physical culture of a soldier to comprise the following elements: daily mandatory exercise (in companies), physical games (in companies), and sports clubs (in regiments). Therefore, the division of work in the field of improving the level of physical fitness of human resources in sub-units was very transparent and clear and in line with guidelines of the Department of Physical Education of Third Staff Division in the Ministry of Military Affairs. Unfortunately, vacancies on the one hand, and frontline battles on the other did not create particularly favourable conditions for creating Physical Education Offices in military units. This is why educational officers, especially those whose units were facing the threat of a war, were to concentrate in clubs on such parlour games as chess, dominos, etc. They were also responsible for outdoor sporting initiatives, including collective exercise in the open air, jogging, jumps, climbing, football, as well as other physical games and activities⁴.

Physical education and sporting initiatives were commenced far later in units stationed in Central Lithuania that were in the state of war emergency for the longest. They were supported by the Commander-in-Chief, L. Żeligowski, and his deputy (from April 1921), General D. Konarzewski. In summer, the latter called on all the officers and soldiers of units to not only practice mandatory systematic physical exercise, but also to organise and popularise sport outside their duty hours, doing this in the form of an order referring to the Code of Physical Education issued in the same year⁵. The General stressed the fact

³ *Sejm oświatowy 2-ej Armii/Educational Sejm of the Second Army*, 'Front', 1920, Issue No 56, p. 2. Front (A Military Daily of the Second Army) was published every day (except Mondays) in the League.

⁴ J.W. Kobyłański, *Ogólne wskazówki dla Referentów Oświatowych przy kompaniach, batalionach i równorzędnych jednostkach/Overall guidelines for Educational Officers at companies, battalions and other equivalent units*, Referat Oświatowy Grupy Szkolnej 6 Armii, Jarosław 1921, pp. 8-10.

⁵ *Piłka nożna/Football*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 9, p. 2. The periodical was founded by the Editorial Committee headed by Captain Bobrowski (later replaced with Major Pakowski). The art director and editor responsible for the magazine was Lieutenant Tadeusz Kawalec, and the editor-in-chief was Lieutenant Romuald Kawalec. The periodical was issued by Zakłady Graficzne Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej, the editorial office was found in Vilnius, at 14 Zakrętowa street 14.

¹ P. Łossowski, *Stosunki polsko-litewskie/Polish-Lithuanian relations 1921-1939*, Warsaw 1997, p. 9.

² *Wojskowy Rocznik Sportowy na rok 1922/Military Sport Chronicle for 1922*, Warsaw 1922, p. 44.

that sport “fills the content of inner life of a soldier linking it to his military life by being the key attraction of military service; sport tears a soldier away from ‘filthy’ pastimes, consuming all of his vital forces and temperament, protecting him from common sexually transmitted diseases; sport imbues passion for physical exercise, establishes self-esteem, courage, initiative and alertness, inspires the desire to win, and – last but not least - sport is one of the key means of education that instils and enhances discipline, a sense of honour and obedience. This is why – according to the General - sport should reach the highest level of development and organisation nowhere else but in the army, and this is where it should affect the education of the entire society, while the love for sport should be an inherent trait of every single officer.⁶

Sporting activities in the army were to be based on a regiment or an equivalent unit, because this allowed not only for strengthening esprit de corps among soldiers, but also for boosting cohesiveness within regiments. Associations established in sub-units or units were to create a bond between a soldier and an officer, while friendly relations established outside the duty hours were to evoke a sense of honour, solidarity and unity with the unit. The organisation of sport in all the units subject to the Commander-in-Chief of the Army of Central Lithuania was to be entrusted to the Military Sport Club (Wojskowy Klub Sportowy - WKS) in Vilnius.

But, prior to the establishment of WKS in Vilnius, educational instructors focused on the initiative of daily (except Sundays, and depending on combat readiness) morning or afternoon exercise and sporting activities organised by the command of particular sub-units. The sub-units of the Second Army started implementing the tasks defined during the Convention right from the moment when they were stationed in Lithuania as much as it was only possible by organising numerous sporting contests in 1921, first among their own sub-units, and then against military teams from Central Lithuania, or civilian ones from Vilnius and other cities.

The first significant sporting contest was a series of football matches held on 23 June 23, 1921 in Hrodna, during which the first regiment

of the legionary infantry drew with the 5th one 1-1 (1-0), and defeated WKS ‘Sokół’ 8-2 (3-0) several days later, while the 5th regiment beat WKS ‘Sokół’ 2-0 (1-0)⁷. On 3 July 1921 the AZT team defeated the 6th regiment of the legionary infantry 4-0, and the spectators included the Commander-in-Chief of Central Lithuania – General Lucjan Żeligowski, accompanied by the acting President of the Temporary Ruling Committee – General Stefan Mokrzecki⁸. Matches were held relatively regularly at the Third Infantry Division in which the 7th and the 3rd regiment triumphed in football. On 10 June, the 5th regiment of the legionary infantry defeated the 6th regiment of the legionary infantry 5-1, at the Third Infantry Division pitch in Hrodna. On the very same day, the ‘Zuchowaci’ team of the Third Infantry Division defeated ‘Tabory’ 3-1 (200) in Staro Święciany, and won the following match against the 9th regiment of the legionary infantry 3-1 (2-0)⁹.

Football was not the only sports discipline practiced by the Central Lithuanian army and the Second Army. In May 1921, Lieutenant Kossowski and Lieutenant Sissermann of the Third Lida Battalion of the Rifle Regiment started systematic track&field training, including runs and jumps only, as the lack of equipment did not allow them to practice any other disciplines. Contests were organised every Sunday, which contributed to a constant increase in the number of training participants. In order to stir even more interest among soldiers, the command of the Battalion organised an Inter-Battalion track&field contest in Sokoleńszczyzna near Bieniakonie on 17 July 1921, held on a private pitch belonging to Karol Wagner, the owner of the Soleczniki property. The event was attended by the command of the regiment, soldiers, and peasants living in the vicinity. The following contests were held: a 100 m sprint; a 400 m sprint; a cross-country race; a relay race; a high jump and a long jump¹⁰. The event was also a good way to popularise athletics among civilians.

By summer, every regiment of the Tenth Infantry Division had its own football pitch, and several

⁷ *Piłka nożna/Football*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 2, p. 6.

⁸ *Ibidem*, No 1, p. 6.

⁹ *Ibidem*, No 4, p. 5.

¹⁰ *Sport w wojsku, III Baon Lidzkiego psp/Sport in the Army, The Third Battalion of the Lida Rifle Regiment*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 5, pp. 4-5.

⁶ *Ibidem*, p. 3.

track&field facilities were under construction. Physical education, just like educational work, was at a relatively high level. What is noteworthy is that, thanks to everyday track&field practice, performance improved noticeably day after day. The 28th Rifle Regiment of Kaniów was matchless in football. The credit for such achievements goes to the commander of the division – Colonel Stanisław Małachowski and the commander of the 19th Brigade – Colonel Franciszek Sikorski¹¹. The Second Army Championship kicked off in Lida on August 6 and stirred enormous interest in the local community, while the final match was watched by the Commander-in-Chief, who personally shook hands with the captain of the winning team of the Second Infantry Division¹².

The establishment of WKS Vilnius was aimed at providing an organisational framework for sport in regiments and units by supporting the existing and newly established sports clubs. One of the key tasks was to support development by providing clubs with technical means and equipment, training and courses, as well by organising sports competitions to promote the best contestants. But it was even more important to concentrate all the efforts and attempts made on ‘the physical revival of the army’¹³. An opportunity came relatively fast, i.e. on 28 August 1921 in Lida, when a Pentathlon Cup of the Second Army was organised very efficiently by Lieutenant Benedykt - the sports officer of the Second Army - in cooperation with WKS Vilnius. The event included the following disciplines: shooting, a 100 m sprint, a high jump, a grenade throw, and a 150 m run with 5 obstacles (fence, ditch, mine façade, footbridge, and a wire obstacle). An unexpected double victory was won by the representatives of WKS Vilnius, Private Pałka and Corporal Zajęc, and the following six positions were taken by the representatives of the Second Army. The aforementioned Corporal Zajęc was the second runner-up following Corporal Kula (DOG Pomorze) and platoon sergeant Grzybek (DOG Warszawa) in the Polish Army Cup organised the same year, and including:

shooting, grenade throw, 6 km march, fencing and an obstacle course¹⁴.

As the senior staff decided to follow its own example by encouraging the remaining officers and soldiers to practice sports, the Sport Club of the Command of the Central Lithuanian Army was established on 1 September 1921 upon an order given by General Konarzewski. Colonel Lichtarowicz was appointed the President of the Club, while the Audit Committee was headed by Major Janicki. The track&field, football, tennis, rowing and fencing sections were founded relatively fast, and the Club was obviously subordinate to WKS¹⁵.

Sport in Vilnius soon spread beyond the barracks reaching the civilian milieu. The Football Division of the Central Association of Sport Societies, founded in late summer, commenced its proceedings from the announcement of the timing of the Vilnius Cup which was attended by 4 teams: AZS, ‘Sokół’, WKS, and Wilja (a police team). The contest, held in September, was won by ‘Sokół’, followed by AZS, WKS, and Wilja¹⁶. In order to expand the portfolio of the sporting disciplines offered, the Propaganda and Care Section of the Command of the Central Lithuanian Army organised a French boxing and boxing contest in Vilnius. The event, which ended on 23 August 1921, was won by platoon sergeant, Trefler-Kornacki (WKS Lublin), followed by sergeant Janicki (8th regiment of the legionary infantry), cavalry sergeant Marynarz (Sokół Vilnius) and corporal Gołubiew (the champion of Caucasus).

On 10 September 1921, the seventh meeting of the Temporary Management of WKS Vilnius was held and the Board was appointed with Colonel Tokarzewski as the President, Lieutenant Daniec as the Vice-President, Lieutenant Staub as the First Secretary, Lieutenant Szajewski as the Second Secretary, Major Pakowski as the Quartermaster, and Second Lieutenant Tomkiewicz as the Treasurer. Heads of particular sections included: track&field – Captain Bobrowisk, football –

¹⁴ *Pięciobój wojskowy/Military Pentathlon*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 10, p. 3.

¹⁵ *Utworzenie Koła Sportowego Dowództwa Wojsk Litwy Środkowej/Establishment of the Sport Club of the Military Command in Central Lithuania*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 9, p. 8.

¹⁶ *Rozgrywki o mistrzostwo Wilna w piłce nożnej/Vilnius Football Cup*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 14, p. 3.

¹¹ Ibidem.

¹² *Druga Armia/Second Army*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 7, p. 5.

¹³ *Wojskowy Klub Sportowy. Komunikat No 1/Military Sports Club. Announcement No 1*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 9, p. 3.

Lieutenant Waligóra, fencing – Major Kuczyński, tennis – Lieutenant Daniec, and rowing – Captain Stetkiewicz¹⁷. During the meeting, the decision regarding taking possession of the 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' weekly by WKS was also made.

On 18 September, a track&field Vilnius Cup was organised along with the opening of a sports park named after General Żeligowski, who personally held the event. When the General came to the stadium, the orchestra played the national anthem, and then the captain led a long row of contestants representing particular clubs and associations onto the pitch. One of the highlights of the event was awarding the winners of a previously held rowing regatta, namely Mr. Bartoszcze and Urniaż of the Rowing Association of Vilnius Wileńskiego Towarzystwa Wioślarskiego by the General himself. After the initial ceremonies, the actual sports contest took place in the following disciplines: a 100 m sprint won by Bułkin, followed by Chejfec (both representing the Jewish Sport Association) and Ksok (AZS); the shot pull won by Bereza (III Battalion of the WKS Lida Rifle Regiment), followed by Ksok and Bujko (both representing AZS), the discus - Bereza, Bujko and Dziegielewski (WKS), the long jump - Pawlikowski (Rowing Association), Abramowicz, and Tarasiewicz (both representing AZS), javelin - Bartoszek (Rowing Association) followed by Abramowicz and Tarasiewicz, high jump - Bereza, Bujko, Dziegielewski; pole vault - Moraczewski (Sokół), Szemberg, and Banczer (both from AZS). The event was wrapped up with a football match during which the team of the 7th regiment of the legionary infantry defeated Sokół 3-0¹⁸. A similar track&field contest was held at the regiments of the Third Legion Division.

An equestrian contest of the Second Army was held on 8 and 9 Oct 1921 in Vilnius next to the cavalry barracks, including the Second Army Jump Cup (eight 100 cm obstacles) for privates, and a 9 km hunting race with 9 obstacles for officers on the first day. On the second day, the Second Army Cup (ten 110 cm obstacles) was organised for officers¹⁹. The jury included General Żeligowski,

¹⁷ *WKS Wilno/WKS Vilnius*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 10, p. 7.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Konkursy hipiczne 2-iej Armii w Wilnie/Equestrian Contests of the Second Army in Vilnius*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 13, p. 5.

Colonel Tokarzewski, Colonel Habich, Captain Szalewicz, and Captain Kamiński. The officer race was won by Second Lieutenant Bylczyński, followed by Lieutenant-Colonel Górski and Captain Romiszewski. The winner of the private race was Corporal Kauwelis, while Bombardier Łosiewicz and Bombardier Pietrzyk were the first and second runner-ups.

The last issue of the periodical featured a summary of sporting activities in Vilnius which were quite successful in spite of their relatively short history (several months only). Given the difficult financial situation and the losses following combat taking place as recently as several months earlier, the sports domain had to expand by means of evolutionary methods in Vilnius. The first to be organised was 'Sokół' which gathered youths experiencing a strong need for exercise. Then, students of Batory University founded the Academic Sport Association resembling the one in Warsaw, and the Rowing Association was also re-established, in spite of the lack of vessels. Servicemen created WKS, policemen established 'Wilja', and Jews also founded their own Sport Association²⁰.

The aforementioned contests organised in particular disciplines were obvious evidence of the development of the sports movement in the Vilnius Region, in spite of well-known and objective obstacles and difficulties. Sporting activity, especially in the civilian milieu, was to be further expanded, but in a slightly different context by a new organisation called the National Safety Association (Związek Bezpieczeństwa Kraju).

Establishment of National Safety Association (Związek Bezpieczeństwa Kraju - ZBK)

'During the critical times, in Jan 1921, when on the one hand the international situation and the status of the Vilnius cause required more attention, and on the other, there was a direct threat of Lithuanians entering the Vilnius territory, the idea of creating an organisation gathered under the banner

²⁰ *Sport na Wileńszczyźnie w 1921 roku/Sport in the Vilnius Region in 1921*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 14, p. 4. Issue 14 was the last issue of the periodical. Unfortunately, financial problems and the fact that Lieutenant T. Kawalec got involved in creating the National Security Association forced the editing staff to close the title down.

of national defence for all people having patriotic feelings for Poland originated.²¹ - 'Strzelec' wrote. This decision was driven by the experience of the previous year, when an unprepared society faced the Bolshevik invader and commenced chaotic preparation for combat only when lethal danger was just around the corner. This is when the idea of establishing the National Security Association (*Związek Bezpieczeństwa Kraju* – ZBK) originated, which was a major challenge because of the great diversity of political views among potential members. This is why the efforts of the organisers aimed at gathering everyone in the name of national defence right from the beginning, regardless of their political stance. It was to be the first step to ensuring a strong foundation for the future organisation - as one of its organisers, Lieutenant Tadeusz Kawalec, wrote²².

The founders' initial task was not easy: they were to ensure cooperation and support from all the political powers of Central Lithuania. In spite of major difficulties, the venture was successful and the newly established Association managed to build up its reputation on the outside as the expression of collective will of the entire society, avoiding the stigma of an organisation linked to one or two political parties. This approach was additionally confirmed by the appointment of the managerial body – a Board headed by Aleksander Chomiński and made up of delegates of all the political parties existing back then in Vilnius. The Headquarters took the responsibility for managing and further expanding the organisation. But before the expansion stage was initiated, most attempts focused on recreating a sense of civilian duty, propagating legal education, and promoting a sense of national identity among future members of the organisation. The key priority was military and educational work including not only ad hoc defence and gathering the largest possible number of members, especially among youths, but also the assumption that each citizen, each member, should possess the qualities of a good soldier. This led to tasks aimed at providing military preparation and physical education²³.

²¹ *Związek Bezpieczeństwa Kraju. Powstanie Związku, zasady organizacji, działalność wojskowa/ National Security Association Establishment of the Association, organisational regulations, military activity*, 'Strzelec' 1922, No 1, p. 12.

²² T. Kawalec, *Związek Bezpieczeństwa Kraju/National Security Association*, Vilnius 1922, p. 8.

²³ *Ibidem*, p. 9.

Because of the lack of exceptional individuals and relatively low level of education in society, especially in rural areas, it was impossible to include the entire territory in the organisational campaign at once, but it was necessary to gradually extend the area of influence. What made the initiative more difficult was the need to convince junior administrative units of the fact that the organisation was not fought by the government and that it was deeply concerned about the best interest of the country. Another obstacle was also a general reluctant attitude to the war and all the military initiatives, as well as no confidence in the permanence of Polish rule, along with the lack of financial means for organisational activities. In spite of the fact that the beginnings of the ZBK's activities can be traced back to spring 1921, it seems more advisable to consider Jan 1922 as the actual kick off because of the aforementioned difficulties and limitations.

The Headquarters responsible for the organisational aspects assumed that, if the activity was to be based on lasting foundations, it should cover not only the short period of the uncertain fate of the Vilnius Region, but also the years to come. This is why, taking into account the citizens' obligation to be ready to actively defend the country and its safety, ZBK was first of all formed to improve both the physical and military fitness of its members by organising training and physical education. As patriotic education was just as important, another objective was to improve civic and social knowledge and enhance the intellectual level. In order to address the above goals, the Headquarters founded the following units: organisational, military (including physical training and weaponry), and the educational office which was to pursue the actual fulfilment of ZBK tasks²⁴. As both a military and social organisation, ZBK was based on the principle of discipline and subordination to the authorities.

The highest organisational unit was a region which generally included one powiat, and the lowest was a district which included one or two communes. ZBK had 5 districts: Vilnius, Oszmiana, Święciany, Vilnius-North, and Vilnius-South. Each region was broken down into districts. Regions were headed by inspectors, while districts were managed by instructors directly subordinate

²⁴ *Związek Bezpieczeństwa Kraju. Powstanie.../National Security Association Establishment*, op. cit., p. 13.

to regional commandants, and indirectly to the Headquarters. Regional commandants were supported by junior instructors as the lowest link in the organisational chain. They were entitled to select decurions (heads of section) among local members of the organisation, entrusting them with the supervision of military training.

Military initiatives differed significantly for rural and urban areas. In villages, different methods had to be used for the 'raw and rather unintelligent material' compared to cities, especially Vilnius, in which working conditions were better, and opportunities of contacting members representing a more refined intellectual level were considerably higher²⁵. This is why the Headquarters developed a training programme (already in mid-1921) which put the main emphasis on teaching members the basics of military discipline, fundamental terms, as well as handling, structure, and possible applications of various types of weaponry in various circumstances, taking account of different working conditions. The pace of work was much slower in rural than in urban areas which – apart from the abovementioned factors – was also affected by specific countryside conditions such as: large distance to meeting points, and urgent fieldwork in summer. Nevertheless, ZBK members tried to make it for classes on time, usually very eagerly, with a great sense of duty. Most time was devoted to shooting training and, once the basics were learned, the best participants were invited to special 'mobile' machine gun courses organised in various regions and districts.

The division into sub-units created rather unfavourable conditions for the training. In rural areas, a strict division into sub-units was impossible in some of the locations, and only sporadically could small units be gathered in order to conduct collective training. In cities, especially in Vilnius, it was much easier to find a sufficient number of members, which soon allowed for introducing a rigorous division into companies. Two battalions were formed very quickly, featuring representatives of various milieus from pupils of local schools to manual workers.

The position of Vilnius in the training programme was very strong; there the scale of all initiatives taken was much larger, as numerous

youths were exceptionally eager to participate in military training. This was unquestionably affected by the recent tradition of Vilnius volunteers who, during the critical period of 1920, joined the army in large numbers, heedless of the fact that they had to leave their families to their fate and that they had no preparation for the hardships of military service. Some of them did not come back home, but those who did became the staunchest propagators of initiatives taken up by the Association. Troops that were systematically trained in the city were given an opportunity to use shooting ranges more frequently, thanks to which, by the end of 1921, each ZBK member in Vilnius had already participated in the shooting range training twice.

A lot of attention was paid to training instructors among non-commissioned officers, which was carried out by a special school for soldiers of this rank opened nearly at the very moment that ZBK commenced its activity. The first course organised by the school was successfully completed by the end of 1921, and the exams carried out by a special military commission demonstrated a very high level of factual knowledge among newly appointed non-commissioned officers. Apart from the school training, 10-week courses in first aid, signalling and machine gun operation were organised in Vilnius.

1922 was a year of major changes for ZBK, especially of an organisational character. In April, the Association was granted a statute (prepared in mid 1921 by the Headquarters) by the Government Delegation²⁶. New organisational units were introduced, namely regional and district boards, whose powers were separated from the scope of responsibilities of such executive bodies as regional and district commands. This is how ZBK became extremely similar to the Shooting Association. Regardless of the statute, the Headquarters, in cooperation with the Government Delegation, set forth the rules of mutual relations between ZBK and administrative authorities, focusing mostly on issues related to weaponry, training, addresses made by the Association, nomenclature, etc.

In July 1922, certain changes were introduced to the field activity as well. ZBK, which previously covered the Vilnius, Trakai, Święciany and Oszmiana regions, was expanded to the following

²⁵ Ibidem, p. 14.

²⁶ *Związek Bezpieczeństwa Kraju/National Security Association*, 'Strzelec' 1922, No 17, p. 3.

border districts: Dzisna, Brasław, Duniłowice, and Wilejka²⁷. Such a decision was affected by the threat on the part of Bolshevik gangs invading borderland areas. By the end of July, the Government Delegate approved the change to the third article of the statute, incorporating the above districts in which the training programme was immediately commenced. At the same time, elections were held and boards were appointed in all the regions in line with a decision made by the Headquarters. From the practical point of view, some differences in the training could still be observed. In rural areas most emphasis was placed on practical aspects, i.e. functioning of both manual and machine weaponry, the use of grenades, and the basics of field service, while formal issues were totally neglected. In Vilnius, at the same time, all the above aspects were given equal significance because of a higher organisational coherence and higher intellectual level among members.

By the second half of 1923, when the neutral territory was taken over by the Polish authorities, another reorganisation followed. It resulted from the fact that the Government Delegation withdrew its financial support for the Association, forcing ZBK to replace paid employees with volunteers. Funding was based on membership fees and profit-generating enterprises²⁸. The organisational structure was also modified, as regions were turned into districts, and districts into branches. District and branch boards were appointed, new statutes of the Association and sports clubs were introduced and internal regulations pertaining to everyday dealings were set forth. At the same time, upon an order given by the Ministry of Military Affairs, all the weaponry of the former ZBK troops was stored in O.Z.U. III. Vilnius-city, Vilnius-Powiat, Święciany and Wilejka-Powiat were the first districts to be reorganised, and then organisational changes were introduced to Brasław, Dzisna, Duniłowice and Oszmiana. Members from these districts mostly included village and school youths. The training was held according to a pre-defined annual curriculum by particular units on their own, with some aid from instructing officers from Local Draft Offices. Classes took place twice a week and were attended by nearly all the members.

What is noteworthy about the ZBK activity during the discussed period is the patriotic and propaganda initiatives taken, including anniversaries of historic events, e.g. of the January Uprising, held on 22 Jan 1922. Even though the temperature reached 20 degrees below zero, over 300 ZBK members of the Vilnius-City district gathered and marched together with a military orchestra through the city to the Castle Hill to visit the graves of the hanged Sierakowski, Iszera and others. There the Chief of the District, Lieutenant Galinat filed a report to General Konarzewski, while Bishop Bandurski ‘talked in inspirational words about the significance of the Uprising for Poland and considered us the legitimate descendants of our great ancestors’²⁹ –as the ZBK commentator wrote. The Bishop’s speech was crowned with a prayer for the deceased heroes, and then the representatives of Vilnius branches laid a wreath on Sierakowski’s grave which read: *In Memory of the January Uprising Heroes– ZBK troops, 1922*. The last event that day was the ‘People’s Festival’ attended by Bishop Bandurski, Lieutenant Józefowicz, who was the 1863 veteran, and the President of the ZBK Headquarters – Mr. Chomiński. One of its key highlights was a speech given by the another representative of the ZBK Headquarters, Second Lieutenant Sukiennicki, who talked about the ‘vital force of the Nation, its power and strength, about the need for the close cooperation of the entire nation with the army, about military and educational associations, encouraging all the guests gathered to provide ZBK with all possible support’³⁰. Professor Massonius of the Vilnius University stressed the exceptional significance of anniversaries and commemorations for the patriotic life of society and then all the participants sang ‘Rota’ together. The significance of this event was exceptional and it got a lot of publicity in Vilnius, winning many new supporters for ZBK, especially given the fact that on the same day clubs held solemn talks enriched with ‘light images’ (short movie screenings).

²⁷ Ibidem.

²⁸ *Związek Bezpieczeństwa Kraju Ziemi Wileńskiej / National Security Association of the Vilnius Region*, ‘Strzelec’ 1923, No 17, p. 4.

²⁹ ZBK-owiec, *Obchody styczniowe ZBK Okręg Wilno-miasto/ZBK Member, Anniversary of the January Uprising organised by the Vilnius-City ZBK Region*, ‘Strzelec’ 1922, No 2, p. 7.

³⁰ Ibidem.

Sport at ZBK

ZBK's key responsibility during times of actual threat was to prepare the inhabitants of the Vilnius Region for military service. When ZBK was founded and became well-established, another equally crucial task was taken up, i.e. physical education, which was not without reason believed to be the foundation of general military preparation. 'To revive sporting life in the countryside, utilising our own organisational resources, to shift the stress from only one city to the entire Vilnius Region, to include in this work new social strata which have so far been totally neglected, such as village youths and manual workers: to include it all in the framework of one organisation – this is one of the tasks that ZBK is to fulfil'³¹ – wrote the aforementioned Lieutenant T. Kawalec, the Chief Deputy of the Association in January 1922. This task was neither easy nor fast, but meant for a longer period of time.

Physical education at ZBK was in the hands of the Department of Physical Education Headquarters, made up of the manager, deputy and secretary appointed by the Chief of the Association. It supervised sports districts which were identical to the ZBK ones (5 districts), headed by district inspectors and deputies selected among operational members. Each district was broken down into several autonomous clubs managed by a Board made up of a President, Vice-President, and six members. Clubs were managed by their heads who were responsible to their Boards³².

The scope of action and powers of particular sports bodies was relatively broad. The Department of Physical Education was in charge of the physical education of the entire organisation, but its decisions had to be approved by the Chief of the Association who the managers were accountable to, in order to ensure the adequate direction of works and condition of education. The responsibilities of the Department included:

- stimulating the initiative of the subordinate sports bodies to ensure intensified sport and educational activities in sports districts;

- ensuring proper development of physical education in all the organisational and sports units;

- popularising sport among the broadest circles of the working class and inhabitants of rural areas, and not only among representatives of small town intelligentsia;

- organising sport and physical education propaganda in the entire ZBK region;

- providing instructors able to properly manage physical education, and organising sport courses in order to achieve that goal;

- providing for material needs of sports clubs;

- supporting sports clubs in their contacts with authorities aimed at obtaining equipment and resources;

- organising annual ZBK sporting games in Vilnius;

- providing support in organising sporting games in particular districts;

- providing other social and educational institutions (Rural Youth Clubs, the Borderland Watch, etc.) with support in organising sports clubs;

- organising bimonthly informational and sports meetings in order to discuss ZBK needs and tasks related to physical education;

- offering sport and educational materials in order to popularise physical education principles in the broadest circles of society, and organising lectures, meetings, sports libraries, etc. in order to meet the above objective³³.

Sports districts were subject to the principles of physical and sport education set forth by ZBK, but were obliged to introduce the initiatives and to propose their projects which gained legal validity once approved by the Department of Physical Education. Managers of sport districts were to: stimulate and maintain initiatives taken up by sport clubs, supervise versatile development of sport in sport districts' organise sporting games in districts; organise monthly info meetings for heads of sports clubs; keep records of sports clubs, send monthly reports concerning the activity of particular sports clubs and their particular sections to the Department of Physical Education;

³¹ T. Kawalec, *Wychowanie fizyczne w Związku Bezpieczeństwa Kraju/Physical Education at ZBK*, 'Strzelec' 1922, No 2, p. 5.

³² Ibidem, No 3, p. 6.

³³ Ibidem, p. 7.

popularise sport; run comprehensive statistics for sports clubs.

The sports clubs statute issued by ZBK listed the following sections: gymnastics, track and field, and football. Clubs kept in close touch with District or Branch Boards (depending on the location in which they were established). Rural Youth and 'Borderland Watch' sports clubs were organised according to the same rules as the ZBK ones. Sports clubs could be the members of general sports organisations (local football/track and field association, etc.) provided they obtained consent from the Department of Physical Education. Clubs that joined sports associations were obliged to strictly abide by their regulations and statutes.

In order to strengthen integration and stimulate competition among particular ZBK sports clubs, local and annual ZBK sporting games in Vilnius were to be organised. The programme included: football, track&field, and shooting pentathlon. Football matches were held among winning teams from sports districts randomly selected in a draw held in advance. The losing team was eliminated, while the two winning ones fought for victory – in the event of a tie, they played until a winning team was determined and granted the title of ZBK football champion.

The track&field competitions were attended by the winners of qualifiers from particular districts. They participated in various competitions held according to regulations set forth by the Polish Track&Field Association. The agenda included all sorts of runs, jumps and throws, while the contestants, after having achieved a minimum score specified by ZBK, won the championship title (e.g. in a long jump, discus, etc.)

The shooting pentathlon contests were extremely important from the point of view of civil defence preparation. Such events included: shooting, bayonet fencing, a grenade throw, a 100 m sprint, and a run-up long jump. The contestant who collected the largest number of points won the ZBK pentathlon championship title. It is noteworthy that H. Muszkiet-Królikowski was opposed to such a choice of disciplines for the shooting pentathlon, believing that such a name could be granted only to a pentathlon event including exclusively exercises of a military character³⁴. Local ZBK sport games

had the same agenda as the annual ones, but the winners were granted the title of local champions (e.g. football champion team of Podgrodzie, of the Świąciany sport district, local ZBK pentathlon/discus champion, etc.). Awards for winners of the annual ZBK games were sponsored by the Headquarters, while the prizes in local events were provided by particular districts.

Early work in the field of sport and physical education already took place in mid-1921. Nevertheless, constant combat emergency, requiring permanent efforts and vigilance, naturally pushed the sporting issues to the background. Nevertheless, this is when the decision about the development of sport in rural areas of Vilnius, Trokai, Świąciany, and Oszmiana districts was taken. Each of them became a sports region, broken down into sports districts, which in turn were divided into sports clubs. The latter, made up of the track&field, football and sport and physical game and activity sections, were to become the centres of intensified work. Whenever the conditions were favourable, all the sections were organised, and in the event of any difficulties, football was prioritised, followed then by track&field and, finally, by the physical game and activity section. Track&field was preferred because it was 'the most enjoyable and the cheapest sport, costing as much as nothing, the safest (unlike football), the easiest to practice, with excellent traditions, but, for absolutely unknown reasons, totally neglected in our country'³⁵.

When fulfilling its sports-related tasks, ZBK started by reviving the Cycling Association which existed in Vilnius before the Polish-Russian War. On 27 September 1921, the Cycling Association of Vilnius (Towarzystwo Cyklistów w Wilnie - TC) was established during a general meeting. Its Board was made up of the President – Mr. Wolski, Vice-President Lieutenant Kawalec, Secretary – Mr. Medes, Captain Abramowicz, Treasurer – Mr. Sytrall. At the same time TC joined the Polish Society of Sport Associations³⁶ within which it

For instance, the *Główne Igrzyska Sportowe Wojsk Polskich na r. 1922/Main Sport Games of the Polish Army for the year 1922* regulations announced in the same issue of the periodical on page 14 included the following disciplines in military pentathlon: shooting, flat 800 m race, target grenade throw at a target, bayonet combat, and a long jump.

³⁴ *Związek Bezpieczeństwa Kraju/National Security Association*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 1, p. 3.

³⁵ *Towarzystwo Cyklistów w Wilnie/Cyclist Association in Vilnius*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 10, p. 7.

³⁴ H. Muszkiet-Królikowski, *Pięciobój 'Strzelecki' Związku Bezpieczeństwa Kraju/'Shooting' Pentathlon at the National Security Association*, 'Strzelec' 1922, No 4, p. 15.

could function very actively, thanks to enjoying the full rights that all the other associations were entitled to. When, in 1923, the Vice-President of the Vilnius National Railway became the head of the Association, its operations intensified, and significant contests started being organised. These unquestionably included the 'Vilnius-Niemenczyn-Vilnius' race organised in June of the same year in cooperation with 'Strzelec', won by Siwicki, followed by Abramowicz and Rusiecki. Apart from a long-distance race, it included a 500 m and 1000 m race and bicycle acrobatics³⁷.

ZBK Świąciany was one of the first clubs to be organised (in mid-1921) and, in June of the same year, it organised a football match against 'Sokół' Sports Club of Vilnius³⁸. Unfortunately, the newly founded team was heavily defeated – 1-10 (1-6) which was due to poor teamwork skills as well as very poor physical condition. The situation in the Świąciany district was no coincidence because, in mid-1922, the Association was informed about the very positive approach of the local community to ZBK, which resulted from the very positive stance of the administrative and military authorities (starost and the Third Legion Division)³⁹.

Sports were developing in Świąciany relatively fast and, in early 1923, the ZBK 'Granat' Świąciany club was established to include the following sections: track&field, football, bicycle, and strength athletics, followed by a swimming section founded in the middle of the year. On 8 July of the same year, the bicycle section organised a contest, the highlight of which was the 28 km Świąciany(rural district)-Nowo-Świąciany(urban district)-Świąciany highway race won by Józef Konradowicz who completed it in 61 minutes. The first runner-up was Mejer Szapiro and the second - Waclaw Hryniewiecki. The race was interesting because, even though it was a highway one, 'there was not a single racing bicycle, and the road was very hilly'⁴⁰. Apart from the above long-distance race, 500 m, 1000 m and 3000 m contests were also

held, as well as a silent 100 m race, 300 m obstacle race and a bicycle gymnastics show. Football was also thriving, which is why, during the town championship, the ZBK Staro Świąciany 'Granat' team defeated their Nowo-Świąciany opponent 2-1 (2-0). Some of the losers' best players could not participate in the event, which is why a rematch was scheduled for the following Sunday⁴¹.

Other sports disciplines were also not neglected. On 15 July 1923, the swimming section of the ZBK 'Nowo-Świąciany' club organised a swimming contest on Zejmianka, a river flowing into Wilja. The initial agenda was rather modest, including only a 2 500 m race won by Wiktor Januszewski, who covered this distance in 21 minutes and 10 seconds. The first and second runner-ups were Andrzej Pieńkowski and Antoni Koralewski. Nevertheless, other rather unusual, but very spectacular events were also held, e.g. a long jump from the land, 30 m underwater swimming, and an underwater time trial⁴².

The track&field section also did not lag behind and organised, in the middle of the year, a 12 km Świąciany-Nowo-Świąciany-Świąciany race, attended by 12 contestants, all of whom were ZBK members. Five of them reached the finish, the fastest of whom was Jerzy Jakubianiec (1 h 13 minutes), followed by Bolesław Sktutkowski and Roman Gujski. Given the fact that it was the first event of this type, it was quite successful and the level of interest it stirred was relatively high⁴³. The 3300 m cross-country race organised by the local garrison on 29 June 1924 was even more spectacular. The terrain was demanding, but the number of spectators was impressive. All the military and educational associations and sport clubs entered their representatives for the race, which was won by Alfons Jakubianiec, a member of the local scout troop, who covered the distance in 12 minutes. The first and second runner-ups, i.e. Zachariasz Ginzbergi and Mejer Szapiro both represented the 'Makabi' sport club. The fourth was Edward Jankowski of the Gardening School Sports Club, the fifth was Józef Garnysz of ZBK 'Granat' Sports Club, and the sixth sergeant-major

³⁷ *Sport w Wileńszczyźnie/Sport in the Vilnius Region*, 'Polska Zbrojna' 1923, No 177, p. 5.

³⁸ *Z pierwszej Dywizji Legionowej*, 'Ilustrowany Tygodnik Sportowy' 1921, No 2, p. 7.

³⁹ *Związek Bezpieczeństwa Kraju/National Security Association*, 'Strzelec' 1922, No 17, p. 3.

⁴⁰ *Sport w Związku Bezpieczeństwa Kraju/Sport in the National Security Association*, 'Polska Zbrojna' 1923, No 212, p. 5.

⁴¹ *Mecz o mistrzostwo miasta Nowo-Świąciany/The Nowo-Świąciany Cup match*, 'Strzelec' 1923, No 17, p. 17.

⁴² *Pływactwo. Nowo-Świąciany/Swimming Nowo-Świąciany*, 'Strzelec' 1923, No 11, p. 8.

⁴³ *Sport w Wileńszczyźnie/Sport in the Vilnius Region*, 'Polska Zbrojna' 1923, No 162, p. 5.

Zenon Skowronek of the Świąciany Military Draft Office⁴⁴. On the very same day, a 200 m junior cross-country race was held, won by pupil Bielach, followed by Kławcon – both representing the Gardening School Club; the second runner-up was Wierzbicki representing ZBK ‘Granat’ Świąciany. The two best contestants received sports T-shirts and shorts along with diplomas. The town authorities decided to present the club with a plot of land downtown to build a stadium there.

Track&field started reaching smaller locations more and more often. On 21 September 1924, Sport Club of Głębokie together with ZBK ‘Granat’ Świąciany organised a track&field contest on a sports field in Głębokie, and thanks to support they were provided by Świąciany Military Draft Office instructor officer, Second Lieutenant Franciszek Orłowicz. The event included such disciplines as: a 100 m sprint, a 300 m race, a long jump, discus, shot put, high jump, and, even though the scores were not too high, the enthusiasm, determination, and desire to succeed were appreciated by numerous spectators⁴⁵. After the event won by visitors from Świąciany, footballers entered the scene, and ‘Głębokie’ unexpectedly defeated ZBK ‘Granat’ Świąciany 4-1. When the match ended in the evening, the town authorities invited the participants to a dinner.

Just as in Świąciany, football also ruled in Lithuania as a whole. Already, in September 1921, a football team had been organised in Podbrodzie by senior ZBK instructor, A. Kozłowski, supported by the 7th Legion Infantry Regiment which appointed its sport instructors to hold the training. Soon, a similar team was created in the nearby Maguny village on comparable terms⁴⁶. As has already been mentioned, the Football Cup of Vilnius was won in 1921 by WKS ‘Sokół’, defeating AZS, WKS, and Wilia⁴⁷. Nevertheless, it has to be added that the team featured many military contestants, even though generally it was a club for school youths. Over a short period of time, the team underwent significant changes.

In early 1923 it changed its name to ‘Strzelec’, becoming the main sports centre at ZBK, owing it mostly to the aforementioned Tadeusz Kawalec, the Chief Deputy of the Association. The club relied mostly on school youths (attending private maths courses) and handicraft students, which was of major significance given the difficult financial situation of the Association. Track&field, shooting and hunting, tennis, and football sections were immediately established, and an American coach was hired for the athletic training⁴⁸.

The inter-club track&field contest held on 17 June demonstrated a considerable progression of results, proving the decision about choosing a foreign coach to be right. The first achievements came during the athletic championships of the Vilnius Region held on 14 and 15 August. ‘Strzelec’ contestants had one winner, four runner-ups, and four third runner-ups. The true hero of the club was Mr. Filemonowicz, who – in spite of very limited training – won the 200 m sprint, was the second runner-up in the 100 m sprint and in long jump, and the first runner-up in triple jump⁴⁹.

On 19 August 1923 the regional military and sport pentathlon corps contest (DOK III) was organised in Vilnius for military and educational associations, and for school scout troops. It included the following disciplines: shooting, a 3000 m march, a grenade throw, a flat 100 m sprint, a grenade throw, 100 m flat race, and a long jump and was won by Waław Sakowicz, representing ZBK Vilnius, who was invited to the Polish Army Championships⁵⁰.

The football section was very active right from the beginning. ‘Strzelec’ fought against WKS Vilnius relatively fast, losing 0-3, then had a 1-1 draw against ‘Czarni’ (a team of the 85th infantry regiment) and drew 2-2 against an excellent team of the 5th legion infantry regiment. These matches promised future success. During the following match, ‘Strzelec’ actually defeated the 1st legion infantry regiment team 2-1, which was

⁴⁴ Świąciany, ‘Strzelec’ 1924, No 13-14, p. 15.

⁴⁵ *Zawody lekkoatletyczne i match footballowy w Głębokiem/Track&Field and a Football Match in Głębokie*, ‘Strzelec’ 1924, No 22, pp. 13-14.

⁴⁶ *Wiadomości. Piłka nożna/The News. Football*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 10, p. 2.

⁴⁷ *Rozgrywki o mistrzostwo Wilna w piłce nożnej/Vilnius Football Cup*, ‘Ilustrowany Tygodnik Sportowy’ 1921, No 14, p. 3.

⁴⁸ *Sport w Wileńszczyźnie. Związek Bezpieczeństwa Kraju/Sport in the Vilnius Region. National Security Association*, ‘Polska Zbrojna’ 1923, No 162, p. 5. Also see: *Zawody lekkoatletyczne ‘Strzelca’ w Wilnie/Track&Field ‘Strzelec’ Contest in Vilnius*, ‘Strzelec’ 1923, No 11, p. 7.

⁴⁹ *Klub sportowy ZBK ‘Strzelec’ w zawodach o mistrzostwo okręgu wileńskiego w lekkiej atletyce/ZBK ‘Strzelec’ Sport Club in the Vilnius Region Track&Field Cup*, ‘Strzelec’ 1923, No 15, pp. 7-8.

⁵⁰ *Pięciobój wojskowo-sportowy o mistrzostwo DOK III/ Military and Sport Pentathlon DOK III Cup*, Ibidem, p. 9.

a sensational score as the losers had earned a very good reputation in Vilnius⁵¹. After the 'home' success, away-from-home matches followed. On 28 July 1923, after a tiring railway trip through Warsaw to Nasielsk, and then 30 km on horseback to Pułtusk, 'Strzelec' defeated one of the best teams in the town – the famous representatives of the 13th infantry regiment supported by numerous local fans⁵².

The fast road to success taken by 'Strzelec' was halted by another reorganisation, as a result of which it was merged with AZS Vilnius to form the 'Lauda' Sports Association⁵³, but initially the servicemen were the best players. During a match held in the last week of June, 'Lauda' was broken down into two teams: civilians and servicemen. The former turned out to be better winning 5-4 – and most team members were the former 'Strzelec' alumni, who in the meantime managed to toughen up and gain experience. Previously, however, 'Lauda' defeated Legia 4-2 (2-1), and the commentator stressed the ambitious and highly committed performance of the Vilnius footballers, contrasting it with the sluggish behaviour of the Warsaw team⁵⁴.

One of the last sporting events in Central Lithuania was a ZBK game which was planned for 7, 8 and 9 October 1923 (to commemorate the anniversary of General Żeligowski's seizure of Vilnius). It aimed to address two objectives: to improve integration between ZBK sport clubs and to check the overall improvement of physical condition achieved so far⁵⁵. In order to determine the winning teams of the games, the entire region was split into eastern and western sections. The former included Święciany and Wilejka-Powiat, and the latter Vilnius-City and Vilnius-Powiat. In the football tournament, teams representing particular districts were to play only one match within each group, and the winners fought for the ZBK Championship.

⁵¹ *Piłka nożna. Kl. sport. ZBK 'Strzelec' Wilno - 1 P.P. Leg. 2:1/Football, ZBK Strzelec Wilno – The First Legion Infantry Regiment 2-1, 'Strzelec' 1923, No 11, p. 8.*

⁵² *Piłka nożna. Pułtusk/Football, Pułtusk, 'Strzelec' 1923, No 14, p. 10.*

⁵³ *Życie sportowe. Sport w Wileńszczyźnie/Sport life. Sport in the Vilnius Region, 'Polska Zbrojna' 1923, No 124, p. 5.*

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Pierwsze doroczne igrzyska sportowe Związku Bezpieczeństwa Kraju/First annual ZBK sport games, 'Strzelec' 1923, No 17, p. 20.*

In track&field at least 5 best athletes from each district were to enter the competition in the following disciplines: 100, 200, 400, 1500, 5 000 metre races, a 4x100 and a 4x400 m relay race, a run-up long jump, a run-up high jump, a pole vault, a triple jump, a discus, a javelin, and a shot put. The contest was held according to PZLA regulations. The military and sports pentathlon included the following disciplines: shooting, a 3 000 m march, a grenade throw, a long jump, and a flat 100 m race. Unfortunately, despite thorough attempts, it has been impossible to find any materials confirming the fact that the game actually took place.

On 27 Oct 1924, a ZBK Unit predominantly made up of military settlers was established in the Dżisna district. During an organisational meeting held in Prozorki, attended by the instructor officer – Second Lieutenant F. Orłowicz, the Board of the Unit was appointed, headed by Reserve Lieutenant Edward Wójcik. On the next day, during the second session, the Board decided to organise a ZBK horse unit, which can actually be treated as the creation of a new sports discipline⁵⁶.

This short note is the last material that 'Strzelec' devoted to the ZBK activity in the Vilnius Region. It seems that it was affected not only by the change of the international situation, and acknowledgement of Lithuania as a part of Poland, but also the attitude of military authorities to the issue of socio-educational organisations. It goes without saying that ZBK was not only a twin organisation to the Shooting Association, but it was also identical to Strzelec, but given the then international conditions, the Shooting Association name could no longer be used. Already in 1922, during the aforementioned reorganisation, the very tight budget allocated to ZBK forced the authorities of the Association to lay off some of the instructors, which was a tremendous blow, especially given the fact that the personnel had previously even been insufficient. ZBK tried to find some solutions on its own, which is why, between 1921 and 1922, it organised a course for non-commissioned officers completed by 32 instructors by mid January, but it was unfortunately a mere drop in the ocean⁵⁷.

⁵⁶ *Nowopowstały Oddział w Prozorokach/New Branch in Prozorki, 'Strzelec' 1924, No 22, pp. 13-14.*

⁵⁷ *Związek Bezpieczeństwa Kraju/National Security Association, 'Strzelec' 1923, No 17, p. 3.*

Another reason for changes, and the actual decisive factor causing problems for sport, was the change of the Shooting Association's sports policy and, consequently, that of the ZBK. Already, in early 1923, the '*Sport w Strzelcu w r. 1922/ Sport in Strzelec in 1922*' article summarising the sporting activity of the Association Captain Muszkiet-Królikowski wrote that the Shooting Association 'was propagated and promoted not as an independent and separate element, but as a constituent of the big practical idea behind Strzelec, namely: civil defence training'⁵⁸. The Headquarters wanted sport to be treated by the Association not as a goal, but as a means. It was stressed very clearly that the Shooting Association branches were not, and would never be, sports clubs. Nevertheless, during the negotiations with Sports Associations it was emphasised that branches practicing a particular sports discipline were obliged to abide by the internal regulations of a given Association. Hence, it can be said that sports regulations inside the Shooting Association branches were adjusted to national requirements. The guarantee was the associate membership of the Shooting Association in the Polish Society of Sport Associations.

In conclusion, for 1923, it was assumed that sport was and would still be an element of civil defence training. All the military training was to be carried out by means of a sporting method, without formal drill and rifle drill, while the guns were needed to study their structure, or for shooting practice. Civil defence training was to be based on such practical exercises as: shooting, bayonet and sword fencing, close combat, grenade throw, road marches with full equipment (backpack, weapon), assault races and field races, as well as other exercises requiring more than 2 years of military service. All the above drills were to be practiced for sports purposes, i.e. the way track&field or football are practiced. The training was always to be held by an instructor and not a non-commissioned officer. Due to the above, the key efforts at the Shooting Association were to focus on obtaining locations for pitches; training instructors (coaches) of military sport and sporting games; imbuing a passion for sports in members of the Association; supporting all the sports initiatives both at branches and among particular members. They were also to exert pressure on administrative

authorities to be granted free use of local lands for pitches and shooting ranges, to be able to send gifted organisation members to schools and sports and military courses and to more frequently organised sports competitions and events⁵⁹.

In such a situation it is difficult not to understand the decision of the ZBK about renaming the 'Strzelec' sports club and sports centre as 'Lauda' (first of all in relation to football), which was supported partially by university authorities (professor Weysenhoff) and the affluent milieus of Vilnius.

On 23vNov 1924, during a joint meeting of the management board of the Shooting Association and ZBK, the latter proposed that 'Strzelec join the organisation as an Independent District of Vilnius'⁶⁰. The managing board of Strzelec committed itself not to modify the existing ZBK structures and treat them as the Board of the District of Vilnius, and the Regional Boards of ZBK as the District Boards of the Shooting Association. This decision was the official beginning of the Shooting Association of the Vilnius Region and a section of the Nowogródzkie Province.

The establishment of an organisation gathering Poles willing to defend their homeland, regardless of their political views, was a major success in Central Lithuania in conditions of warfare. From the very beginning of its activity, the key goal of ZBK was to provide military training for future defenders of the country. The key priority was military and educational work, including not only ad hoc defence and gathering the largest possible number of members, especially among youths, but also the assumption that each citizen, each member should possess the qualities of a good soldier. This led to tasks aimed at providing military preparation and physical education. The main responsibility of ZBK was to improve the physical and military skills of its members by organising military and physical education training. Despite various difficulties, including combat readiness lasting for a couple of months, sports organisations which had previously existed in Vilnius were recreated very quickly, and new sports clubs were founded

⁵⁹ Ibidem, pp. 20-21.

⁶⁰ *Strzelcy na Ziemi Komendanta/Shooters in the Commandant's Land*, 'Strzelec' 1936, No 50-52, p. 105. When ZBK was incorporated in the Shooting Association it had 851 members.

according to the preset assumptions, allowing youths and adults improve their physical fitness. Clubs with gymnastic, track&field, football, and later on also biking and other types of sections, were swiftly established.

Sports circles, which over time became clubs, e.g. ZBK 'Granat' Święciany, czy 'Strzelec' Vilnius were the most thriving. Once the international causes and the threat of war in Lithuania ceased to exist, the terms of such an organisation as ZBK also had to be modified accordingly. By the end of 1923, and even more clearly in 1924, ZBK was

reducing the distance to its twin organisation, i.e. the Shooting Association, to become its integral part by the end of that year. It also seems fully understandable that sport had to become a part of military training within the same scope as at the Shooting Association. The only trace left were the victories of ZBK teams over other military and civilian associations, not only in football, but also in track&field, biking, or pentathlon. It also goes without saying that the physical and military preparation of hundreds of members and supporters of ZBK in Central Lithuania was improved.